

BOJ S PASTÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ V ZAMBII ÚLOHA EVROPSKÉ UNIE

Boj s pastí přírodních zdrojů v Zambii – Úloha Evropské unie

- Vydal:** Glopolis, Praha 2012
Vydání první
- Autoři:** Martin Vraný, Ivan Lukáš
- Návrh obálky, graf. úprava, sazba:** Creative heroes (www.creativeheroes.cz)
- Tisk:** Agentura David Centrum
- Adresa vydavatele:** Glopolis
Soukenická 23
110 00 Praha 1
Tel./fax: +420 272 661 132
www.glopolis.org
- Copyright ©** Glopolis 2012

Publikace vyšla s finanční podporou České rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR a podporou Evropské unie. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany.

ISBN 978-80-905194-6-6

BOJ S PASTÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ V ZAMBII
ÚLOHA EVROPSKÉ UNIE

Obsah

Seznam zkratk	5
Souhrn	7
1. Úvod	9
2. Výzkum pasti přírodních zdrojů	11
3. Analýza zambijského hospodářství a institucí	15
3.1 Politická ekonomie pasti přírodních zdrojů	15
3.2 Institucionální rámec.....	18
4. Úloha EU v boji s pastí přírodních zdrojů v Zambii	24
4.1 Strategie Globální Evropa a Iniciativa k nerostným surovinám – nástin rozvojových priorit pro rozvojové země bohaté na přírodní zdroje	24
4.2 Desátý a jedenáctý Evropský rozvojový fond (EDF) – zaměření na korupci a transparentnost spíše než na diverzifikaci	25
4.3 Iniciativa pro transparentnost těžebního průmyslu (EITI) a předpisy EU v oblasti transparentnosti.....	27
4.4 Evropský obchodní a investiční režim – v rozporu s rozvojovou rétorikou?	28
5. Závěr	30
6. Doporučení pro EU a vládu Zambie	32
Prameny a literatura	33
Seznam respondentů	36

Seznam zkratek

- EK** – Evropská komise
- EITI** – Iniciativa pro transparentnost těžebního průmyslu
(z anglického Extractive Industries Transparency Initiative)
- EDF** – Evropský rozvojový fond (European Development Fund)
- EU** – Evropská unie
- HDI** – Index lidského rozvoje (Human Development Index)
- MMD** – Hnutí za pluralitní demokracii (Movement for Multiparty Democracy)
- MMF** – Mezinárodní měnový fond
- RMI** – Iniciativa k nerostným surovinám (Raw Material Initiative)
- SSA** – Subsaharská Afrika
- WTO** – Světová obchodní organizace (World Trade Organisation)

Shrnutí

Tato studie zkoumá možné příčiny pasti přírodních zdrojů v Zambii a hodnotí účinnost těch nástrojů rozvojové politiky EU, jejichž cílem je zmírňovat negativní dopad těžebního odvětví na zbývající část hospodářství země. Přehled současného ekonomického bádání v oblasti pasti přírodních zdrojů je následován podrobnou analýzou situace v zemi. Ekonomickým teoriím odpovídá zjištění, že Zambie trpí vysokou mírou korupce související s minerálním bohatstvím země, špatně diverzifikovanou ekonomikou a dlouhodobou stagnací zemědělského sektoru.

Studie se pak zabývá hlavními evropskými strategiemi, politikami a nástroji v oblasti nerostných surovin, a to podle jejich potenciálu přispět k řešení výše uvedených problémů. Nejdříve jsou nastíněny obecné přístupy v rámci surovinových strategií EU. Následně se dokument zabývá Evropským rozvojovým fondem jak na bilaterální úrovni Strategického dokumentu země pro Zambii, tak na obecné úrovni doporučení pro další, jedenáctý EDF. Studie dále rozebírá podporu EU pro Iniciativu pro transparentnost těžebního průmyslu a navrhované právní předpisy o transparentnosti, které důlní společnosti zavazují k vykazování příjmů podle jednotlivých zemí. A konečně, rozvojová úsilí EU související s pastí přírodních zdrojů jsou poměřena s unijní obchodní a investiční politikou, jejichž cíle se bohužel ukazují jako málo slučitelné.

Studie ukazuje, že korupce a transparentnost související s těžařským průmyslem jsou politikami EU důkladně pokryty, avšak není tomu tak u vývozu a u obecné diverzifikace hospodářství. Důvodem může být skutečnost, že vysoká závislost země na vývozu přírodních zdrojů může být prospěšná pro EU (a další dovozce), což by mohlo odrazovat od vážných pokusů o diverzifikaci.

1. Úvod

Řada rozvojových zemí bohatých na přírodní zdroje se stala obětí tzv. pasti přírodních zdrojů, což znamená, že navzdory vývozu obrovských objemů svého přírodního surovinového bohatství zůstávají ekonomiky těchto zemí relativně nerozvinuté. Toto je zdánlivě zážející, protože těžba přírodních zdrojů obvykle vede k vysokým výnosům vzhledem k tomu, že náklady na těžbu jsou mnohem nižší, než je tržní hodnota suroviny. Zdravý rozum říká, že jestliže určitá země zůstává chudá i přes rostoucí vývoz rentabilních přírodních zdrojů, pak buď musí vzniklé zisky končit jinde než v rozpočtu této země, anebo s sebou náklady na těžbu nesou nepříznivé vedlejší účinky.

Z hlediska přírodního surovinového bohatství je Zambie zajímavým případem. Lze ji považovat za bohatou zemi díky tomu, že má rozsáhlé zásoby obzvláště mědi (v roce 2011 šestý největší světový producent¹), ale také kobaltu, zinku a uranu. Přesto žije 85 % venkovského a 35 % městského obyvatelstva v chudobě a zdá se, že tento trend sílí². Země navíc dosahuje hodnocení 3,2 z 10 v celosvětovém indexu vnímání korupce, který vypracovává Transparency International (10 bodů získávají země s nejnižší mírou korupce)³. Zároveň Zambie udržuje vztahy s Evropskou unií, a to jak kvůli svému vývozu mědi, tak kvůli rozvojové spolupráci mezi ní a EU.

Tento dokument má dvojí účel. Zaprvé zkoumá možné příčiny pasti přírodních zdrojů v Zambii. Zadruhé hodnotí účinnost těch nástrojů rozvojové politiky EU, jejichž cílem je zmírňovat negativní dopad těžebního odvětví na zbývající část hospodářství země. EU se totiž, zvláště pak od vydání své Iniciativy k nerostným surovinám v roce 2008, snaží napomáhat různým zemím bohatým na přírodní zdroje řešit výzvy související s jejich těžebním odvětvím. Toto však, jak dokládá také případ Zambie, nepřináší vždy žádoucí výsledky.

První kapitola přináší přehled současného ekonomického bádání v oblasti pasti přírodních zdrojů, aby se tak mohl lépe analyzovat případ Zambie. Druhá je pak věnována podrobné analýze situace v zemi se zaměřením na oblasti, které ekonomické bádání považuje za zásadní. Ekonomickým teoriím o pasti přírodních zdrojů odpovídá zjištění, že Zambie trpí vysokou mírou korupce související s minerálním bohatstvím země, špatně diverzifikovanou ekonomikou a dlouhodobou stagnací zemědělského sektoru.

Studie se dále zabývá hlavními evropskými strategiemi, politikami a nástroji v oblasti nerostných surovin, a to podle jejich potenciálu přispět k řešení výše uvedených problémů. Nejdříve jsou nastíněny obecné přístupy v rámci surovinových strategií EU, z kterých rozvojová politika do značné míry vychází. Následně se dokument zabývá Evropským rozvojovým fondem jak na bilaterální úrovni strategického dokumentu země pro Zambii, tak na obecné úrovni doporučení pro další, jedenáctý EDF. Toto je důležité, protože právě v EDF obecná rozvojová politika dostává konkrétní podobu.

Prostor je pak věnován podpoře EU pro Iniciativu pro transparentnost těžebního průmyslu a navrhované právní předpisy o transparentnosti, které důlní společnosti zavazují k vykazování příjmů podle jednotlivých zemí. Tyto dvě iniciativy totiž mají důsledky pro jednu z hlavních výzev souvisejících s pastí přírodních zdrojů – korupci. A konečně, rozvojová úsilí EU v oblasti nerostných surovin jsou poměřena s unijní obchodní a investiční politikou, jejichž cíle se bohužel ukazují jako málo slučitelné.

¹ mapsofworld.com

² lusakatimes.com, „Poverty levels in Zambia are still on the increase – CSPPR,“ lusakatimes.com

³ Transparency International, „Corruption Perceptions Index,“ Transparency International

Ukážeme, že korupce a transparentnost související s těžařským průmyslem jsou politikami EU důkladně pokryty, avšak není tomu tak u vývozu a u obecné diverzifikace hospodářství. Zdá se, že vysoká závislost země na vývozu přírodních zdrojů může být prospěšná pro EU (a další dovozce), což by mohlo odrazovat od vážných pokusů o diverzifikaci.

Je třeba uvést, že ačkoli je past přírodních zdrojů nejčastěji definována z hlediska stagnujícího HDP, přikláníme se k širšímu pohledu na rozvoj, jenž zahrnuje další ukazatele, jako je index lidského rozvoje, úroveň chudoby a korupce, index Gini, který měří úroveň nerovnosti, nebo zhoršování stavu životního prostředí. Důvodem je fakt, že krátkodobý růst HDP není spolehlivým ukazatelem udržitelného rozvoje. Je tomu tak zejména v případě zemí bohatých na přírodní zdroje, které mohou své HDP dočasně nafouknout doslova rozprodejem svého přírodního bohatství namísto toho, aby vytvářely přidanou hodnotu.

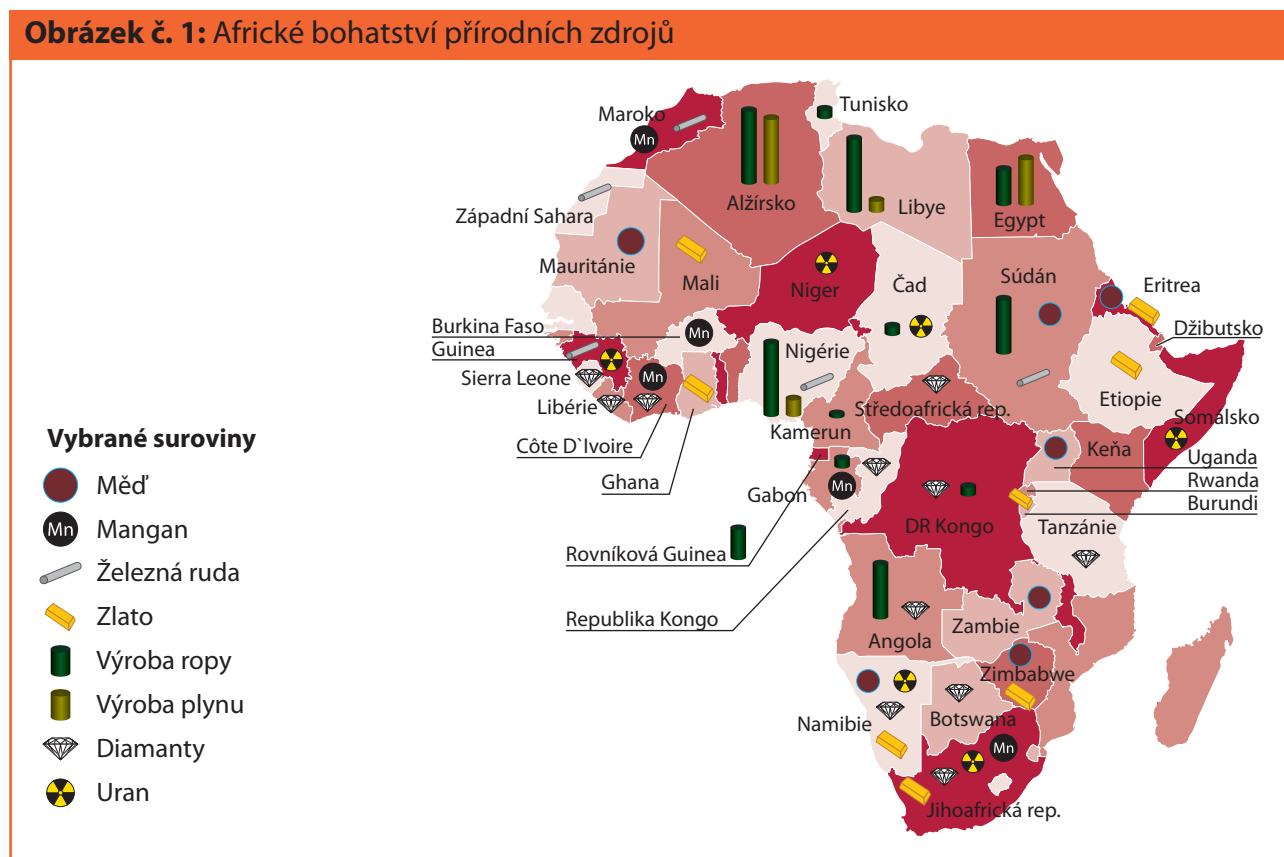
Poslední poznámka se týká pojmu rozvojových zemí. Vzhledem k nesmírným rozdílům mezi zeměmi, které se někdy řadí mezi rozvojové, tento termín vyhrajujeme pro hospodářsky slabé země s nízkou úrovní institucionálního rozvoje. Oproti geopolitickým těžkým vahám, jako jsou Čína či Indie, o kterých se hovoří jako o vynořujících se trzích (v angličtině „emerging markets“), mají rozvojové země také malý vliv na globální úrovni.

Z metodologického hlediska využívá tato studie Zambii jako příklad obecnějšího problému úlohy EU při řešení problémů v rozvojových zemích bohatých na přírodní zdroje. Volba Zambie pro tuto případovou studii vycházela z několika kritérií. Zambie je zemí sužovanou pastí přírodních zdrojů, EU je největším odbytištěm zambijských nerostných surovin a Zambie je cílovou zemí evropské rozvojové politiky. Analýza zambijského národního hospodářství vychází ze statistických údajů, sekundární literatury a osobních rozhovorů vedených jedním z autorů od 15. srpna do 5. září 2011 v Zambii. Na základě polostrukturovaného dotazníku byly vedeny rozhovory s klíčovými aktéry z řad vlády, úředníků, místních sdružení, komunální správy, soukromého sektoru, politických stran, nevládních organizací, akademických výzkumných pracovníků a institucí EU v hlavním městě Lusace a ve městě Chingola, kde se nachází největší zambijský důl.

2. Výzkum pasti přírodních zdrojů

Past přírodních zdrojů se často popisuje jako vztah nepřímé úměry mezi surovinovým bohatstvím a hospodářským růstem, který často doprovází záporné jevy, jako je vysoká míra korupce, politická nestabilita, nerovnost a autoritativní režimy⁴. Příčiny a následky pasti přírodních zdrojů lze rozdělit zhruba do dvou širokých kategorií: institucionální, kam patří problémy související s korupcí a transparentností, a hospodářské, zvláště pak nízká diverzifikace hospodářství a vysoká závislost na jediném zdroji příjmů.

Hojnost přírodních zdrojů samozřejmě nevede vždy k nižšímu růstu, horšímu indexu lidského rozvoje nebo k zhoršování stavu životního prostředí. Uváživé investice financované z přírodního bohatství proměnily Norsko z jedné z nejchudších evropských zemí na jednu z nejrozvinutějších na světě. I v zemích subsaharské Afriky, kde je efekt pasti přírodních zdrojů výraznější než ve zbytku světa, není jasně psáno, že země nebudou schopny využívat přírodního bohatství pro vlastní dobro. Botswana představuje se svou stabilní mírou růstu ve výši 5 % mezi lety 1965 a 1990 a s rozumnou úrovní korupce (srovnatelnou se zeměmi, jako je například Španělsko či Slovinsko) pozoruhodnou výjimku.

Zdroj: *Strategic Trends Analysis*.

Nízká diverzifikace a zvýšení závislosti

Jedním z nejdůležitějších projevů pasti přírodních zdrojů je tzv. „holandská nemoc“. To znamená, že rostoucí vývoz přírodních zdrojů vede ke zhodnocení místní měny, což brání růstu v jiných odvětvích hospodářství, například v zemědělství nebo ve zpracovatelském průmyslu. Je tomu tak

⁴ Samuel R. Schubert, „Being rich in energy resources – a blessing or a curse,” EP Policy Department Studies 386 614 (2007): ss. 1-60.

proto, že se tyto sektory kvůli stoupajícím relativním cenám (zhodnocování místní měny znamená, že dovezené zboží se stává levnějším) stávají méně konkurenceschopnými vůči zahraničním výrobcům. To pak vede k méně diverzifikovanému hospodářství a následně k zvýšené závislosti na vývozu surovin.

Existuje obecná shoda, že diverzifikace vývozu může holandskou nemoc překonat, a v důsledku toho vést k vyššímu růstu, zejména v rozvojových zemích⁵. Ačkoli ekonomická teorie dlouho vychvalovala specializaci, empirická zjištění konečně prokázala, že v raných fázích rozvoje (které jsou zhruba vymezeny příjmem do 9 000 USD na osobu)⁶ se vyplácí výrobu diverzifikovat.

Empiricky ověřená pozitivní souvislost mezi diverzitou vývozu a hospodářským růstem je obzvláště patrná v případě subsaharské Afriky. Zatímco rychle rostoucí východoasijské země jako Čína, Jižní Korea, Malajsie či Thajsko, vykazují jak vysoce diverzifikovaný vývoz, tak vysoký růst, řadu zemí se slabým růstem v posledních čtyřech desetiletích představovaly země subsaharské Afriky s velmi koncentrovaným vývozním sektorem⁷.

Existují ale i další důvody, proč značné surovinové bohatství vede k méně diverzifikovanému hospodářství. Jak je uvedeno výše, hojnost přírodních zdrojů vede k honbě za rentou, což má negativní dopad na diverzitu hospodářství a výroby⁸. Naopak zaměření na diverzifikaci a její financování z příjmů za přírodní zdroje může zemi bohaté na přírodní zdroje pomoci dosáhnout vysokého a udržitelného růstu, a uniknout tak pasti přírodních zdrojů.

V neposlední řadě je pak země bohatá na přírodní zdroje náchylná k tzv. odklonu investic (anglicky investment diversion). Dochází k němu proto, že většina zahraničních, ale také domácích investic proudí do těžebních odvětví, která slibují vyšší a bezpečnější zisky, na úkor ostatních sektorů jako např. do zpracovatelského průmyslu nebo zemědělství.

Jak napomáhá diverzifikace

Diverzifikace vývozu je důležitá z několika důvodů. Zaprvé snižuje nejistotu příjmů z omezeného počtu zdrojů. Vyšší míra závislosti pouze zvětšuje rizika spojená se změnami ve stavu světového hospodářství. Ceny většiny surovin jsou velmi nestálé a stoupají a klesají s ekonomickými konjunkturami, resp. propady. Vzhledem k tomu, že vývoz představuje velký podíl státního rozpočtu, vede vysoká závislost na vývozu přírodních zdrojů společně s nestálými cenami k nestabilnímu ročnímu rozpočtu. Ten samozřejmě nejen že brání dlouhodobému plánování, ale může to také vést k vytvoření rozsáhlého zahraničního dluhu v optimistické době růstu cen přírodních zdrojů. Se zpomalením světového hospodářství a s pádem cen se může země dostat do potíží při plnění dluhové služby, a spustit tím dluhovou spirálu.

Tento účinek je zhoršován skutečností, že nestálost cen přírodních zdrojů způsobuje snižování rozpočtu, a to bohužel přesně v dobách celosvětové recese, kdy je pro nastartování hospodářství zapotřebí expanzivní měnová politika a různé stimulační opatření. V důsledku jsou vzestupy a pády hospodářství závislého na přírodních zdrojích výraznější, než je tomu u diverzifikovaného hospodářství.

⁵ Viz např. H. Hesse, „Export Diversification and Economic Growth,“ pracovní dokument č. 21, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj / Světová banka, 2008.

⁶ Tamtéž, s. 3.

⁷ Tamtéž, s. 11.

⁸ Felipe Starosta de Waldemar, „How costly is rent-seeking to diversification: an empirical approach,“ Proceedings of the German Development Economics Conference, č. 4 (Hannover, 2010).

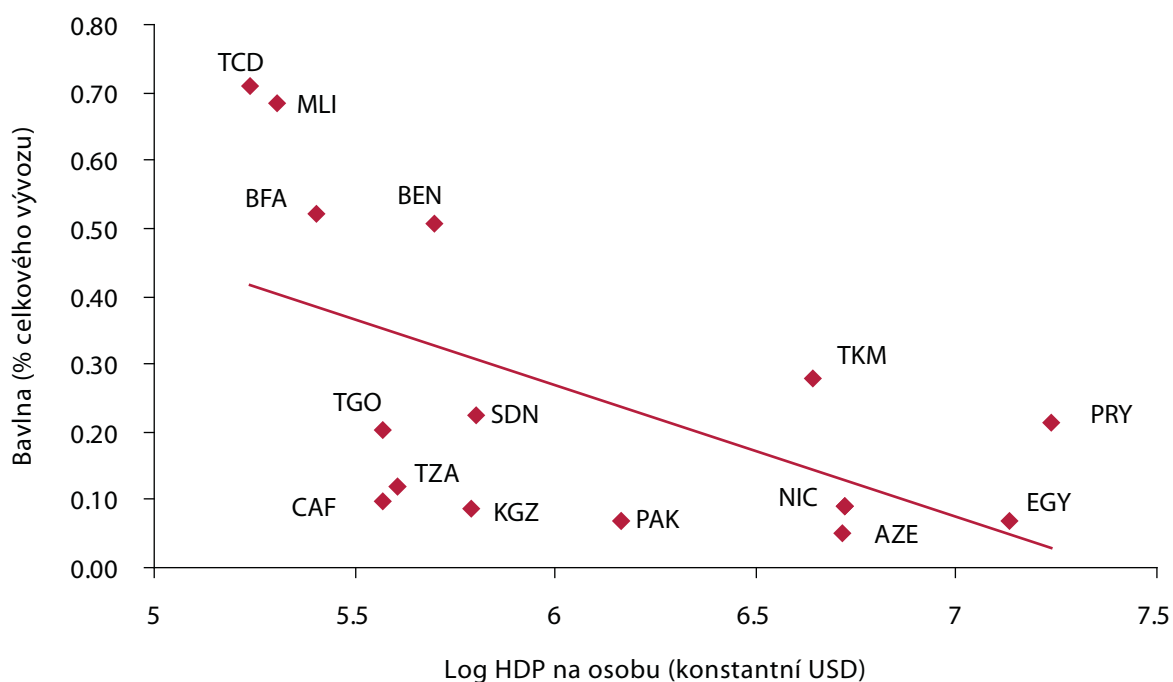
Diverzifikace slouží hospodářství nejen tím, že zmírňuje nepříznivé účinky vývozu surovin, ale také pozitivně tím, že postupně proměňuje hospodářství z výroby zboží s nízkou přidanou hodnotou na výrobu s vysokou přidanou hodnotou. Toto obvykle iniciuje zaměření na výrobu, které vytváří informační přelivy vedoucí k vyšší efektivitě a sofistikovanosti výroby.

Tento dlouhodobý proces však musí podporovat vláda. Ve skutečnosti je tomu tak, že „podnikatelé se potýkají se značně nejistými náklady při výrobě nového zboží. Pokud se jim podaří vyvinout nové výrobky, zisky budou socializovány (v podobě informačních přesahů), avšak ztráty z případného neúspěchu končí jako soukromé“⁹. Vláda by tedy měla napomáhat inovacím podporou podnikání a vytvářením správných pobídek k tomu, aby podnikatelé investovali do nového typu činností respektive oborů.

Vhodnými příklady úspěšné diverzifikace jsou Malajsie a Thajsko. Nejen že zlepšily hodnotový řetězec soustředěný kolem jejich primárních zdrojů (palmový olej a kaučuk v Malajsii a zemědělství a rybnářství v Thajsku), ale provedly také diverzifikaci do úplně nových oblastí (oděvy a elektronika). Abychom vybrali i příklad ze subsaharské Afriky, pak Uganda od 90. let 20. století zlepšila hodnotový řetězec v rámci dříve zanedbávaného rybnářství v jezeru Victoria. Byly splněny kvalitativní normy EU a po rozsáhlých finančních investicích tento sektor vzkvátá. Díky růstu tohoto odvětví došlo k žádoucím přelivům do dalších odvětví, jako je například zpracování odpadu na výrobu krmiv a hnojiv a balící, přepravní a dopravní společnosti.¹⁰

Graf č. 1: Proč jsou přírodní suroviny a primární výrobky prokletím?

Příklad: Vztah mezi podílem vývozu bavlny a příjmu na obyvatele je záporný. Burkina Faso (BFA), Benin (BEN) a Mali (MLI) neprovedly diverzifikaci od vývozu bavlny.

Zdroj: Vandana Chandra (PRMED), „Economic Diversification for Sustainable and Inclusive Growth,“ PP prezentace, 24. března 2009.

⁹ H. Hesse, „Export Diversification and Economic Growth,“ pracovní dokument č. 21, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj / Světová banka, 2008, ss. 3–4.

¹⁰ F. Bonaglia and K. Fukasaku, „Export Diversification in Low-Income Countries: An International Challenge After Doha,“ OECD Development Centre Working Papers, č. 209, OECD Publishing, 2003.

Kvalita institucí: korupce, nízká odpovědnost a transparentnost jako překážky rozvoje

Kromě hospodářských rizik souvisejících s hojností surovin existují rovněž rizika institucionální. Pro rozvoj jsou důležité obzvláště kvalita institucí a nízká úroveň korupce. Zkorumpovaná vláda se zaměřuje spíše na takové investice a činnosti, které by přilákaly více úplatků, než na ty, které by byly ku prospěchu voličů. Nízká míra korupce se často zdůrazňuje jako hlavní důvod, proč některé země dokázaly využít svého surovinového bohatství k financování rychlého růstu a proč se jiné země naopak staly obětí pasti přírodních zdrojů.¹¹ Nízká míra korupce se tak zdá být nezbytným předpokladem boje proti této pasti.

Surovinové bohatství však samo o sobě podněcuje korupci vzhledem k tomu, že v sázce jsou vysoké renty a do věci je zapojeno relativně málo hráčů (vládní představitelé, úředníci a několik málo těžebních společností). Většina ekonomických teorií dochází k závěru, že čím vyšší je případná renta a čím méně aktérů je ve hře, tím vyšší je míra honba za rentou a podněty pro korupci¹². Korupční prostředí je pak živnou půdou pro další neproduktivní honbu za rentami. Tento začarovaný kruh zemi uzavře v její závislosti na těžbě přírodních zdrojů, protože vládní podpora dalších odvětví s sebou nese příslib úplatků ve srovnatelné výši. Surovinové bohatství může stejně tak u osob v rozhodujícím postavení snižovat snahu o přilákání přímých zahraničních investic do netěžebních odvětví. Faktem je, že v zemích chudých na přírodní zdroje je v soukromém zájmu osob v rozhodujícím postavení pečovat o růst prostřednictvím perspektivních investic, protože právě tím maximalizují vlastní zisk¹³.

V takovémto prostředí pak schází odpovědnost vlády vůči jejím občanům. Je tomu tak proto, že samotná možnost spoléhat se na úplatky a daně z důlní činnosti jako na hlavní zdroj příjmů snižuje odpovědnost vlády. Existují nižší pobídky ke zdaňování vlastního obyvatelstva, protože zde je alternativní zdroj příjmů. Jak se také obecně přijímá, nízké zdanění vede k nízké míře politického zastoupení, která ve svém důsledku brání rozvoji moderních států s aktivní účastí občanů na politickém životě – což je předpokladem úspěšného a udržitelného rozvoje. A konečně pak dostupnost rent ze surovin může osobám v rozhodujícím postavení umožňovat využívání těchto rent k dalšímu zabezpečení vlastní moci prostřednictvím neefektivního přerozdělování těchto rent („nákup voličských hlasů“).

Další rizika související s hojnými přírodními zdroji

Pro dokreslení celého obrázku je třeba ještě zvážit několik dalších rizik. Zaprvé může v závislosti na jistém typu přírodního zdroje a na etnickém uspořádání země existovat zvýšené riziko konfliktu. Toto riziko je výraznější zvláště u přírodních zdrojů, jejichž těžbu lze snadno kontrolovat. Jak uvádí Ploeg 2011, „vývozní podíl primárních komodit je tím největším jednotlivým vlivem na riziko konfliktu“¹⁴. Etnické napětí toto riziko zhoršuje, protože přírodní zdroje představují snadný způsob financování války. Předmětem etnických sporů může být rovněž vlastnictví pozemků, na nichž se přírodní zdroje nacházejí. Asi nejznámějším příkladem tohoto efektu jsou tzv. „krvavé diamanty“, které financovaly válku v Sierra Leone, Libérii, Angole a v dalších afrických zemích. Jak již bylo zmíněno, závislost na přírodních zdrojích se často vyskytuje u méně rozvinutého hospodářství s nízkým výrobním potenciálem. Tím se snižuje atraktivita alternativních příležitostí a relativně se zvyšují výhody vyplývající z účasti ve válce (kontrola nad přírodními zdroji).

¹¹ Viz např. R. Damania and E. Bulte, „Resources for Sale: Corruption, Democracy and the Natural Resource Curse“, *Democracy and the Natural Resource Curse*, B.E. Journal of Economic Analysis & Policy 8, článek 5, 2008. nebo J.M. Lewis, „The Resource Curse: Examining Corruption in the Extractive Industries“, *Perspectives on Global Issues*, díl 2., (2007), New York University.

¹² Viz např.: M. Olson, *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*, (Yale University Press, 1982).

¹³ Pro podrobné pojednání o tomto efektu viz Mehlum et al. „Institutions and the Resource Curse“, *The Economic Journal*, 116 (leden), 1–20, Blackwell Publishing, 2006.

¹⁴ F. Ploeg, „Natural Resources - Curse of Blessing?“ *Journal of Economic Literature* 492 (2011): s. 366-420.

3. Analýza zambijského hospodářství a institucí

Především je třeba uznat, že Zambie není zřejmým případem země trpící pastí přírodních zdrojů. Pokud se za ukazatel této pasti považuje nepřímo úměrný vztah mezi hospodářským růstem a surovinovým bohatstvím, Zambie obětí na první pohled není.¹⁵ Bližší analýza však ukazuje, že Zambie se v této pasti nachází s neblahými vyhlídkami do budoucnosti. Stagnující odvětví zemědělství, velmi nízká úroveň výroby s přidanou hodnotou, vysoká míra chudoby a korupce naznačují, že Zambie trpí přinejmenším některými z problémů spojených s pastí přírodních zdrojů.

3.1 Politická ekonomie pasti přírodních zdrojů

(Nominální) hospodářský růst

Zambijské hospodářství se od získání nezávislosti v roce 1964 nevyvíjelo příznivě. V letech 1965 až 2000 činil průměrný růst HDP Zambie pouze 1,0 %, zatímco průměr za celou subsaharskou Afriku činil ve stejném období 3,0 %. Vzhledem k vysoké porodnosti klesal v Zambii příjem na jednoho obyvatele tempem -1,6 % až do bodu, kdy byl v roce 2000 příjem na jednoho obyvatele poloviční než v roce 1965. V roce 2003 došlo k příznivému obratu v cenách mědi a tím také v hospodářství Zambie: HDP zahájil soustavný růst tempem 5 % (2000 – 2009) a přímé zahraniční investice se značně zvýšily v reakci na privatizaci měděných dolů a na vládní pobídky k otvírání nových dolů.

Růst HDP však dosud nevedl k výraznému snížení míry chudoby. Ačkoli není k dispozici mnoho údajů, statistika Světové banky¹⁶ uvádí, že počet osob žijících na národní hranici chudoby stagnuje od roku 2003 kolem 60 % obyvatelstva. Bližším zkoumáním zjistíme, že dochází k pomalému, avšak soustavnému snižování chudoby ve městech, které však nevyvažuje nárůst chudoby na venkově na hodnotu přesahující 75 %. Z toho plyne, že hospodářský růst prospívá zejména obyvatelům městských oblastí. Zambie také zaznamenává poměrně špatné výsledky v koeficientu Gini, jenž měří nerovnost příjmů. S hodnotou 50,7 % dosahuje průměru pro subsaharskou Afriku, která je z hlediska nerovnosti celosvětově nejhorším regionem.¹⁷ Z těchto zjištění vyvstává otázka nejen ohledně logiky veřejných výdajů, ale také o relevantnosti HDP jako měřítka hospodářského růstu a blaha společnosti i jednotlivců. Vhodným příkladem je Rovníková Guinea, která je bohatá na ropu a jejíž HDP ve výši 50 000 USD na obyvatele je dvacátý nejvyšší na světě (!). Váhali bychom však označit její obyvatele za obzvláště šťastné a spokojené vzhledem k tomu, že se země nachází na 121. ze 177 příček indexu lidského rozvoje podle OSN.

Nízká diverzifikace vývozu a výsadní postavení těžby mědi

Skutečností, že se Zambie stává stále závislejší na prodeji svého nerostného bohatství, nasvědčuje několik faktů týkajících se hospodářství Zambie. Především je HDP Zambie vývozně orientovaný (44 % HDP v roce 2010) a silně závisí na těžbě mědi¹⁸. V roce 2010 představovala měď a další kovové rudy (surové i zpracované) přes 86 % exportních příjmů Zambie¹⁹. Produkce mědi samotné dosáhla v uvedeném roce 900 000 tun, které Zambii vynesly 7,2 miliardy USD²⁰. Vzhledem k tomu, že se každoročně spouští další těžební záměry, je pravděpodobné, že se tato závislost v blízké

¹⁵ To platí, i pokud za základní úroveň vezmeme růst v dalších rozvojových státech SSA. Růst HDP na obyvatele byl v Zambii od roku 2008 výrazně vyšší, než je průměr v rozvojových zemích v SSA.

¹⁶ Světová banka. World Development Indicators. Světová banka, vydání: duben 2011.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Reuters Africa, „Zambia 2010 export earning up 67 pct on copper boom,“ Reuters Africa, 2011.

budoucnosti ještě posílí. Hlavním odbytištěm nerostů je pro Zambii Evropská unie, která v letech 2006 až 2010 absorbovala zambijský vývoz v hodnotě cca 600 milionů USD²¹.

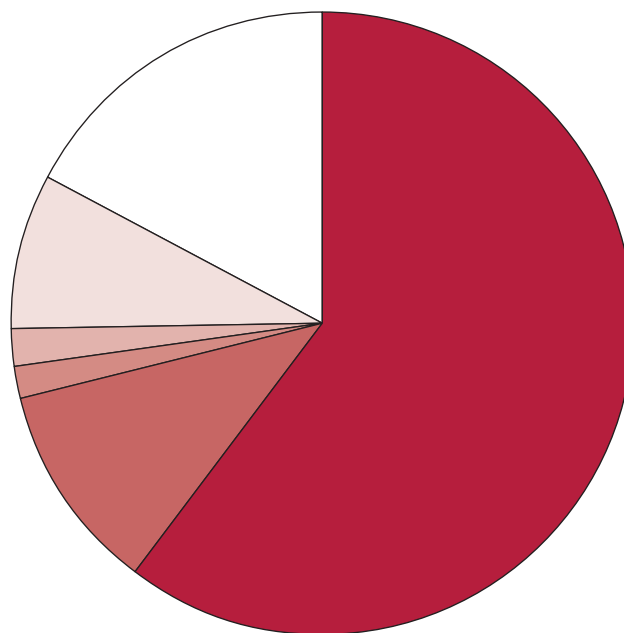
Je významné, že index diverzifikace zambijského vývozu je výrazně vyšší (0,86), než je průměr subsaharské Afriky (0,60)²², což znamená, že zambijský vývoz je soustředěnější a méně diverzifikovaný. Nízkou diverzifikaci rovněž dokumentuje nízký poměrný vývoz zpracovatelských výrobků (6 % z celkového vývozu obchodního zboží v roce 2010 ve srovnání s průměrem subsaharské Afriky ve výši 31 %) a potravin (6 % oproti 15 %).

I přes relativně nízký podíl obyvatelstva zaměstnaného v těžebním odvětví patří zahraniční těžební společnosti k největším zaměstnavatelům v zemi. Jak v rozhovoru s autorem vysvětluje Charles Chiweta z NCA v Lusace, mohou tyto společnosti díky tomu vyvíjet tlak na vládu tím, že v případě vládních plánů na uskutečnění politiky, která by byla v neprospěch těžebního průmyslu, oznámí propouštění²³. Tato strategie byla některými společnostmi úspěšně použita v roce 2008, kdy vláda zvýšila daně související s těžbou. Jak zdůrazňují místní odborníci, toto propouštění by pravděpodobně zvýšilo sociální napětí, protože nově propouštění se nemohou vrátit k zemědělství. Je tomu tak proto, že půda v oblastech těžby je často silně znečištěná a obtížně obdělávatelná.

Zambijský vývoz mědi navíc tvoří pouze malou část světové produkce (3,7 % v roce 2008, avšak podíl stoupá), a Zambii tak chybí tržní síla, kterou by využila při vyjednávání se zahraničními těžebními společnostmi. Naproti tomu Botswana díky svému 20% podílu světové produkce diamantů a zvláštnímu vztahu k diamantovému monopolu De Beers dokázala využít své tržní síly k vyjednání lepších vývozních podmínek.

Graf č. 2: Hlavní vývozní artikl Zambie k roku 2009

Neželezné kovy	67 %
Kovové rudy a kovový odpad	12 %
Cukr a související produkty	2 %
Kovovýroba	2 %
Tabákové výrobky	9 %
Ostatní	19 %

Pozn.: Indexace údajů podle systému standardní klasifikace mezinárodního obchodu (SITC)

Zdroj: Organizace spojených národů, „An Investment Guide to Zambia Opportunities and Conditions 2011,“ Organizace spojených národů New York a Ženeva, 2011, s.14.

²¹ Jesuit Centre for Theological Reflection, „Zambia’s trade situation: Implications for debt and poverty reduction,“ JCTR, s. 5.; DG Trade, „Zambia/EU bilateral trade and trade with the world,“ DG Trade, leden 2012, s.8.

²² African Development Indicators, Světová banka, srpen 2011.

²³ Rozhovor se spoluautorem, Lusaka, 18. srpna 2011.

Začínající zpracovatelský průmysl a další hospodářská odvětví

Zambijská rozvojová agentura v současné době rozeznává řadu prioritních odvětví, kterým se vzhledem k nízkému stupni jejich rozvinutosti nabízejí investiční pobídky. Patří sem různé součásti zemědělství, výroba kovových výrobků, dřevěných výrobků, zpracování kůže, školství či budování mini hydroelektráren. Tyto pobídky jsou však omezeny na daňové výjimky, slevy z daní a některá právní povolení (např. právo vlastnit pozemky či další oprávnění) a platí pouze v případě splnění podmínky investice ve výši 500 000 USD. Tyto pobídky zjevně vyhovují zahraničním investorům, ačkoli je neméně důležité podporovat místní podnikatelskou činnost, která by spíše zajistila, aby vytvořené know-how zůstávalo v zemi i poté, co podnik přestane využívat pobídky.

Orientace na přilákání velkých investic v každém odvětví tak může působit proti zájmům Zambie, protože případní drobní místní podnikatelé budou na domácím trhu čelit silné zahraniční konkurenci. Pobídky mají smysl, pouze pokud je nutné získat know-how a technologii, které se v současnosti v Zambii nenacházejí a musí být proto přilákány prostřednictvím přímých zahraničních investic. Dosavadní struktura pobídek však není tak propracovaná, aby více vyjadřovala konkrétní potřeby každého odvětví.

Je však nutno připustit, že vláda si je těchto problémů vědoma. Zaměstnanec Ministerstva obchodu a průmyslu v průběhu rozhovoru připustil, že investiční práh je příliš vysoký, a zdůraznil, že musí být přijata nová opatření, která by integrovala místní podnikatele²⁴. Patří k nim například upřednostňování místních investorů ucházejících se o státní zakázky nebo povinnost, aby zahraniční investoři v Zambii měli místní partnery²⁵. Další strategie by se podle něho měla zaměřit na zlepšování norem kvality tak, aby místně vyráběné zboží bylo mezinárodně konkurenceschopné.

Stagnující zemědělství

Ačkoli vývoz mědi významně přispívá k růstu HDP, důlní odvětví zaměstnává pouze zlomek obyvatelstva, zatímco v zemědělství pracuje 85 % obyvatel Zambie, z toho většina neoficiálně, a neplatí tedy daně. Zemědělství je v uplynulých 30 letech na sestupu nebo přinejmenším stagnuje a tento trend se v poslední době zrychluje. Například reálný zemědělský HDP na obyvatele od roku 1996 klesá průměrným tempem -1,5 %²⁶. To znamená, že se každoročně vyrábí méně potravin na jednoho obyvatele.

Vyhlídky zemědělství dále komplikují zhoršující se podmínky zahraničního obchodu. Rozsáhlý vývoz vede k zhodnocování místní měny, což snižuje konkurenceschopnost ostatních odvětví na mezinárodní úrovni. Tento problém nejlépe dokládá skutečnost, že hodnota přidaná pracovníkem v zemědělství se od roku 1980 nezvýšila a její celkový přínos k HDP klesl v roce 2010 na 9,1 %²⁷. Jinak řečeno, efektivita odvětví, které zaměstnává přes tři čtvrtiny obyvatelstva, se za třicet let nezvýšila. Holandská nemoc však není jediným nežádoucím účinkem, který se týká zemědělství. Bonaventura Mullenga ze sdružení drobných důlních subjektů v Chingole vysvětluje:

Odvětví zaznamenalo pokles během znárodnění, protože řada lidí v důlních oblastech, jako je Chingola na severu země, začala pobírat pravidelný plat z důlního průmyslu a mohla si snadno nakoupit potraviny buď na domácím trhu nebo ze zahraničí. V důsledku toho v těchto oblastech došlo k výraznému poklesu zemědělské výroby²⁸.

²⁴ Rozhovor se spoluautorem pod podmínkou anonymity, Lusaka, 20. srpna 2011.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Pro srovnání stejný ukazatel za stejné období v rozvojových zemích SSA roste průměrným tempem 3,5 %. Údaje převzaty z: Světová banka (2011): World Development Indicators (vydání: duben 2011).

²⁷ Světová banka. *World Development Indicators*. World Bank, vydání: duben 2011

²⁸ Rozhovor se spoluautorem, Chingola, 30. srpna 2011.

Podle Guye Scotta, současného zambijského viceprezidenta a bývalého ministra zemědělství, byl tento trend na počátku 90. let 20. století zesílen doporučením Světové banky zrušit dotace.²⁹ Nyní jsou dotace znovu zavedeny, vyhlídky na zlepšení zemědělské výroby jsou však stále nejisté. Vzhledem k tomu, že pro zvýšení efektivity jsou nutné investice, jednou z překážek jsou také úvěrová omezení. Je však obtížné získat úvěr pro financování investic, protože většina producentů působí v neoficiální sféře a podnikání v zemědělství neslibuje vzhledem ke klesajícím podmínkám zahraničního obchodu jistotu návratnosti. Ačkoli se tedy vláda snaží zemědělství dotovat, zdá se, že pro zvýšení efektivity je třeba odvážnější a systematictější přístup. Dobrou zprávou je, že podpora zemědělství je jednou z oblastí, na kterou se zaměřuje současný 10. EDF, jak vysvětlujeme níže. Účinnost tohoto nástroje však zjistíme až v budoucnu.

Nestálá cena mědi a její účinky na běžný účet

Dalším faktorem, který zhoršuje závislost na vývozu mědi, je skutečnost, že cena mědi je velmi nestálá. Například z historického maxima v červenci roku 2008 cena klesla o 69 % za pouhých šest měsíců v reakci na rostoucí hrozbu celosvětové recese. Vzhledem k tomu, že státní rozpočet do velké míry závisí na obchodování s mědí, nestálost příjmů generovaných tímto sektorem velmi komplikuje plánování do budoucna. Toto může mít dva zvláště nežádoucí účinky. Zaprvé jelikož ceny mědi stoupají a klesají spolu s celosvětovou ekonomikou, v době recese, kdy by měly být veřejné výdaje posíleny s cílem stimulovat hospodářství, se státní rozpočet ve skutečnosti snižuje kvůli nižším příjmům z podnikání s mědí, a nemůže tak být použit na zmírňování recese. Zadruhé může vysoká cena mědi přimět krátkozrakou vládu, aby vytvořila nadměrné dluhy, které může být ve špatných časech těžké splácet.

V roce 2004 činil zahraniční dluh Zambie 7,1 miliardy USD a byl vysoce neudržitelný. Díky Iniciativě pro silně zadlužené chudé země a Iniciativě za mnohostranné odpuštění dluhů byla většina zambijského dluhu v letech 2005 a 2006 odepsána, čímž se dluh snížil na 635 milionů USD³⁰. Zahraniční dluh byl sice odpuštěn, ale domácí dluh vlády se od roku 2002 do roku 2006 zdvojnásobil na 8,8 bilionů ZMK (při tehdejší kurzu rovno 2,43 miliardám USD)³¹. Celkové hrubé ztráty vlády v současnosti činí 20,9 bilionu (26,9% HDP)³². To jasně ukazuje, že po masivním odpuštění dluhů se vláda rozhodla znovu se zadlužit.

3.2 Institucionální rámec

Právní a daňový rámec těžby mědi

Po získání nezávislosti byly měděné doly v roce 1970 znárodněny, avšak díky klesajícím cenám mědi a nízkým investicím byly jejich zisky pouze minimální. V roce 1995 byl přijat nový důlní zákon, který umožnil privatizaci, která pak proběhla v letech 1997 až 2000. Mezi vládou Zambie a důlními společnostmi byly podepsány rozvojové dohody, kterými firmy získaly důlní licence a některé daňové výjimky na dobu 15–20 let. Dohody sice nebyly zveřejněny, ale nakonec vyšlo najevo, že většina z nich stanoví licenční poplatky ve výši méně než 2 %, která jsou stanovena v důlním zákoně z r. 1995. Společnostem bylo dále povoleno odečítat ztráty převáděné do dalších období od zisků v následujících letech, což společně s dalšími účetními technikami, jako jsou například vnitropodnikové ceny, vedlo k relativně nízkým daňovým výběrům. V roce 2008 se vláda pokusila o opětovné projednání nevýhodných podmínek, avšak po neúspěchu jednání přijala nový důl-

²⁹ Rozhovor se spoluautorem, Lusaka, 1. září 2011.

³⁰ Jesuit Centre for Theological Reflection, „Is another debt crisis looming for Zambia? A Concise Analysis of the Current Debt Scenario in Zambia,“ Jesuit Centre for Theological Reflection, duben 2009.

³¹ Rozvojový program OSN: „Zambia: Debt strategies to Meet the Millenium Development Goals,“ rozvojový program Organizace spojených národů, 2007.

³² Economy watch, „Zambia Total Government Gross Debt Statistics,“ EW, 2012

ní zákon, jehož cílem bylo zvýšit daňové výběry z důlní činnosti a který následně zrušil některé smluvní podmínky původních dohod. Důlní společnosti protestovaly s odvoláním na ujednání rozvojových dohod o stabilitě. Když v roce 2008 cena mědi prudce klesla a důlní společnosti hrozily propouštěním, přesvědčily vládu, aby jim nabídla lepší podmínky, které zůstaly v platnosti i po opětovném zvýšení ceny mědi.

Optimální zdanění důlního průmyslu je předmětem sporu a kolem tohoto tématu se točí řada diskuzí v kontextu hospodářské situace Zambie. Některé místní NNO tvrdí, že by vláda měla zajistit větší výběr a bylo navrženo několik způsobů, jak toho dosáhnout. Jednoduchým řešením by mohlo být opětovné zavedení tak zvané daně z neočekávaných zisků (z anglického windfall tax), které by platily poté, co cena mědi dosáhne určité prahové hodnoty. Zastánci tohoto řešení uvádějí, že pokročilé účetní techniky nadnárodních důlních společností těmto firmám umožňují vykazovat pouze zlomek skutečných zisků. Jelikož vládní zaměstnanci nemají potřebné kapacity a know-how, jak sledovat a zjišťovat skutečný zisk firem, měla by být kolísající daň ze zisku nahrazena daní z neočekávaných příjmů vycházející z obratu. Odpůrci této myšlenky namítají, že by takovéto opatření narušilo konkurenční prostředí, protože u dolů vznikají různé náklady na těžbu mědi. Zároveň by mylně předpokládalo, že se dosahuje zisků prodejem mědi na spotových trzích, zatímco ve skutečnosti se s většinou mědi obchoduje na komoditních tzv. „futures“ trzích³³. To znamená, že důlní společnosti již jsou navázány na určité cenové vzorce, které se liší od spotových cen v době neočekávaných zisků.

Dalším rozsáhle diskutovaným opatřením je okleštění daňových výjimek a dalších pobídek, které vláda používá pro získání přímých zahraničních investic. Jednoduchá námitka, že by toto opatření vedlo ke snížení investic, se vyvrací zpochybněním předpokladu, že jsou tyto investice vůbec prospěšné. Argumentuje se tím, že měď je národním bohatstvím, které se v současné době rozprodává za příliš nízkou cenu, zvláště pak přihlédneme-li k dalším účinkům na životní prostředí. Další návrhy, které se zaměřují na zlepšení transparentnosti a správy daní, jsou sice přiměřené, jsme však přesvědčeni, že zdanění není ve vztahu k pasti přírodních zdrojů klíčovým tématem. Je tomu tak proto, že problém nespočívá ve velikosti rozpočtu, ale spíše ve struktuře veřejných výdajů a institucionálním zázemí.

Transparentnost a korupce

Jak bylo vysvětleno výše, mezi korupcí a pastí přírodních zdrojů existuje reciproční vztah. Na jedné straně surovinové bohatství podněcuje korupci vzhledem k tomu, že v sázce jsou vysoké renty a do věci je zapojeno relativně málo hráčů. Na straně druhé je korupční prostředí živnou půdou pro další honbu za rentami, což zemi uzavírá v její závislosti na těžbě přírodních zdrojů. Je tomu tak zejména proto, že podpora dalších odvětví neslibuje možnosti tak vysokých úplatků.

Ačkoli na obecnější úrovni korupce v Zambii mírně klesá, stále představuje problém. Podle Transparency International dosáhl v roce 2011 zambijský index vnímání korupce hodnoty 3,2 z 10 (10 bodů získávají země s nejnižší mírou korupce), čímž se země umístila na 91. místě ze 182 zemí, tzn. přesně uprostřed. Výsledky Zambie jsou mírně nad regionálním průměrem (hodnota pro subsaharskou Afriku je 2,9), avšak pod celosvětovým průměrem (4,0)³⁴. Podle národního základního průzkumu správy věcí veřejných z roku 2004 se korupce stala pro občany jedním ze tří hlavních problémů. 87 % dotazovaných vnímalo korupci v zemi jako problém s tím, že roste tendence činitelů požadovat za poskytnuté služby neoficiální platby. Běžné jsou například úplatky pro získání veřejných služeb a zneužívání veřejných prostředků. Rozšířená je rovněž drobná korupce, která ovlivňuje instituce, jako jsou policie, soudy, Finanční úřad Zambie, pasový úřad nebo odbor pro národní registraci³⁵.

³³ Rozhovor spoluautora na finančním úřadu Zambie pod podmínkou anonymity, 25. srpna 2011.

³⁴ Transparency International, „Corruption Perceptions Index“, Transparency International.

³⁵ Anti Corruption Commission Zambia, „Key Achievements“, Anti corruption Commission Zambia, duben, 2012.

Vcelku časté jsou neoficiální platby za získání státních zakázek a manažeři uvádějí, že v průměru 6,4 % fakturované částky směřuje veřejným představitelům za urychlení úhrad zakázek státní správou³⁶. V řadě případů se mohou služby poskytovat výměnou za neoficiální platby. Podle národního základního průzkumu správy věcí veřejných považuje 63 % podniků korupci za velmi vážnou překážku využití soudů v Zambii, zatímco 40 % zambijských domácností a 25 % podniků používá úplatky pro urychlení soudních řízení.

Na institucionální scénu vstupuje také politická korupce. Nejen že potenciální voliči strany, která je u moci, dostávají dary či finanční prostředky, ale vládnoucí strana také údajně upřednostňuje své voliče při rozdělování peněz z veřejných prostředků a v rámci programů podpory. Podle Charlese Chiwety z NCA je například velmi selektivní program podpory, který domácnostem distribuuje hnojiva a osivo³⁷.

Dobrou zprávou je, že zambijský index vnímání korupce se za deset let zvýšil o 0,6 bodů, což nasvědčuje pozitivnímu trendu. Ukazatele používané Světovou bankou pro popis správy věcí veřejných také ukazují na pokrok v politické stabilitě v letech 2003 až 2007, v účinnosti státní správy, kvalitě regulačních opatření a kontrole korupce. Tento pozitivní trend vyjadřují také průzkumy provedené v podnikatelské sféře v letech 2002 a 2007. V roce 2002 očekávalo téměř 45 % firem, že bude za kladné vyřízení provádět veřejným činitelům neoficiální platby, a 36 % z nich čekalo, že bude za zajištění zakázky rozdávat dary. V roce 2007 tyto údaje klesly na pouhých 15 % v prvním a na 27,5 % v druhém případě.

Reuben Lufaka, prezident Transparency International Zambia však tyto pozitivní trendy považuje za pouze okrajové a tvrdí, že situace mohla být mnohem lepší, kdy zambijská vláda bývala měla „jasný a promyšlený akční plán pro boj s korupcí“³⁸. Ačkoli existují agentury a instituce, které mají bojovat s korupcí (např. Zvláštní skupina pro boj s korupcí), jsou nezávislé pouze formálně, protože jsou – obecně nedostatečně – financovány vládou.

Co se týká korupce související s těžbou, kritici vládního přístupu k důlnímu průmyslu zdůrazňují, že institucionální rámec je nastaven způsobem, který je netransparentní a podněcuje ke korupci. Privatizace měděných dolů za prezidenta Chiluby byla údajně poznamenána vysokou korupcí, v jejímž důsledku Zambie přišla o stovky milionů amerických dolarů.³⁹ Prodeje nebyly transparentní a tato praxe určila charakter následným vztahům mezi státem a důlními společnostmi.

Nedostatečná transparentnost a vysoká celková míra korupce v Zambii tak zakládá podezření, že státní úředníci souhlasí s nevýhodnými investičními podmínkami výměnou za finanční prostředky. Rozvojové dohody uzavřené mezi vládou Zambie a zahraničními důlními společnostmi například nebyly zcela zveřejněny, ačkoli stanoví takové zásadní podmínky, jakými jsou zdanění a rozsah daňových výjimek, normy v oblasti životního prostředí, které mají být plněny, a právní postup pro případ porušení podmínek smlouvy jednou či druhou smluvní stranou (často mezinárodní arbitráž). Často se namítá, že vláda v těchto smlouvách souhlasila s nevýhodnými podmínkami. Jedna analýza⁴⁰ ukazuje, že po roce 2000 nastavily nové rozvojové dohody daň z příjmu právnických osob na 25 % (dříve 35 %), licenční poplatky na 0,6 % (dříve 3 %) a období stability (po které se nemohou měnit hlavní finanční podmínky) na 20 let (dříve 15 let). Některé z těchto podmínek byly v roce 2008 přijetím zákona o důlní činnosti a nerostech znovu zvýšeny, avšak tento krok se většiny smluv nedotkl vzhledem k dlouhému období stability.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Osobní rozhovor se spoluautorem, Lusaka, 24. srpna 2011.

³⁸ AllAfrica.com, „Zambia: Country improves on corruption perception index,“ allAfrica.com, 2011.

³⁹ Transparency International, „Overview of Corruption in Zambia,“ TI, 2008.

⁴⁰ C. Horman, „Zambia's Development Agreements and the Soaring Copper Prices,“ Resource Insight č. 11, South African Resource Watch, září 2010.

Zavedeno nebo rozšířeno bylo několik dalších opatření, například výše uvedené převádění ztrát do dalších období. Zlepšování těchto podmínek ve prospěch důlních společností bylo obhajováno jako nutnost přilákat investice do odvětví, které bylo v té době na sestupu kvůli nízkým cenám mědi a zdánlivě vyčerpaným ložiskům mědi. Zpráva Báňské komory Zambie (2006) uvádí, že v roce 1998 poklesly investice na méně než 10 % předchozího roku a v následujícím roce dosáhly pouhých 50 %. Vláda byla údajně pod tlakem, který na ni vyvíjel MMF a Světová banka s cílem rychle privatizovat bývalého giganta ZCCM (Zambia Consolidated Copper Mines) za účelem získání přístupu k podpůrným půjčkám pro vyrovnání platební bilance, které byly v té době životně důležité vzhledem k vysoké dluhové zátěži.

Velkorysost pobídek však vyvolává otázky. Je v ostrém kontrastu se skutečností, že ostatní hospodářská odvětví, obzvláště zemědělství, cestovní ruch a zpracovatelský průmysl, se těmto pobídkám netěší. Jejich konkurenceschopnost proto se zvyšujícím se významem důlního odvětví klesá, zejména kvůli zhoršujícím se podmínkám zahraničního obchodu způsobeným zhodnocováním měny. To pak činí příjmy z důlního odvětví o to více nepostradatelnými, což dále oslabuje vyjednávací pozici vlády při případných budoucích nových jednáních o smlouvách.

U kritické fáze vypracovávání znění smluv mezi vládou a zahraniční společností, v rámci níž jsou stanoveny vzájemné závazky na řadu dalších let, proto existuje nejvyšší pravděpodobnost možné korupce. Ačkoli o korupci na takto vysoké úrovni existuje málo přímých důkazů, svědčí pro ni velkorysost smluv a skutečnost, že vláda může udělovat daňové výjimky, aniž by se musela obrátit na parlament⁴¹. V neposlední řadě je neprůhledný a korupční vztah mezi vládou a důlními společnostmi ilustrován skutečností, že „kontroly podniků státními úředníky s cílem zajistit dodržování veřejných norem o ochraně životního prostředí se někdy provádějí svévolně a účelově“⁴². Podle Zprávy o globální integritě za rok 2007 „se od společností požadují úplatky výměnou za příznivé zacházení nebo urychlené vyřízení“⁴³.

Obrázek č. 2: Doly v defenzivě? – Billboard kampaně ukazující, že doly v Zambii zaplatily na daních 1,74 bilionu ZMK.

Zdroj: Autoři

⁴¹ Oddíl 89 zákona Zambijské republiky o clech a nepřímých daních.

⁴² Zpráva Global Integrity, „Global integrity report Zambia 2007,“ GIR.

⁴³ Tamtéž.

Změna politického prostředí

Výše uvedená analýza se zaměřuje převážně na období, kdy bylo vládnoucí stranou Hnutí za pluralitní demokracii (Movement for Multi-party Democracy – MMD). V silném prezidentském režimu zastávali její kandidáti nejvyšší úřady již od získání nezávislosti. V září 2011 však vládnoucí MMD prohrála ve volbách s opoziční Vlasteneckou frontou, jejímž prezidentským kandidátem byl Michael Sata. Ačkoli byly volby poznamenány jistými kontroverzemi týkajícími se zejména selektivního pokrytí voleb veřejnými médii, volební pozorovatelé EU je popsali jako „obecně dobře zvládnuté“.

Zhodnocení dopadu této politické změny na rozvoj Zambie přesahuje rámec této studie. Stojí však za zmínku, že kampaň vítěze se zaměřila na vyjednání nových těžebních smluv a na použití přísnějších norem u budoucích investic. Patří sem také kritika čínských důlních společností, jejichž obchodní aktivita se v Zambii v uplynulém desetiletí výrazně zvýšila. Tyto společnosti údajně využívají téměř otrocké podmínky a nedostatečné bezpečnostní normy.

To je v protikladu k přístupu hnutí MMD, které, jak bylo nastíněno výše, bylo vždy motivováno až příliš přátelskými vztahy s důlními společnostmi. Toto bylo dále dokresleno rozsahem politické kampaně MMD v posledních volbách. Její neprůhledné financování vedlo k podezření, že hnutí podporují Číňané,⁴⁴ a to vzhledem k příslibu MMD zachovat velkorysé prostředí pro investice.

Až budoucnost samozřejmě ukáže, zda se silná protiinvestiční rétorika Vlastenecké fronty promítne do skutečných politik, anebo zda šlo o pouhou předvolební pózu. Náznakem věcí příštích může být skutečnost, že ačkoli protičínská rétorika prezidenta Saty způsobila jisté diplomatické rozepře, Čína nakonec výsledky voleb uvítala a prezident svou kritiku zmírnil.

Shrneme-li hlavní zjištění výše uvedené analýzy, zdá se, že Zambie je postižena pastí přírodních zdrojů. Naznačuje tomu vysoká míra chudoby a nerovnosti, špatně diverzifikované hospodářství a vysoká úroveň korupce. Od veřejných výdajů zaměřených na diverzifikaci hospodářství odrazuje fakt, že investice do těžebního průmyslu oproti dlouhodobým investicím do školství, zdravotnictví, infrastruktury či zemědělství slibují vysoký okamžitý výnos. Past přírodních zdrojů rovněž vedla ke snížené konkurenceschopnosti zpracovatelského sektoru a zemědělství z důvodu zhodnocování místní měny (holandská nemoc). Z nestálých cen mědi pak plynou nepředvídatelné a nestabilní příjmy a nárůst zadluženosti.

Hospodářství, které je do vysoké míry závislé na jediném zdroji příjmů po vyčerpání tohoto zdroje nebo snížení poptávky po něm nevyhnutelně utrpí zásadní otřes. Aby byly zajištěny zdravé základy Zambijského hospodářství, musí proběhnout dlouhodobé investice do infrastruktury a dalších odvětví hospodářství. Jak jsme ukázali, vláda si je této potřeby vědoma, jak dokládá dlouhý seznam prioritních sektorů. V praxi je bohužel podpora těchto prioritních sektorů velmi slabá.

V případě zpracovatelského odvětví je třeba, aby se vláda zaměřila zvláště na podporu místního podnikání. U zemědělství je pro zvýšení efektivity a konkurenceschopnosti zapotřebí odvážnější a systematictější přístup. Vazby na výrobce a dodavatele napojených na těžbařský průmysl, které by mohly napomoci diverzifikovat hospodářství, mají bohužel v případě Zambie velmi nízký potenciál. Je pravdou, že rudu lze zpracovávat v metalurgických závodech na tyče či kabely. Neexistuje však mnoho dalších sektorů, do nichž by mohl pozitivním způsobem přesahovat důlní průmysl. Navíc většina technologií a strojního zařízení používaných v důlní a metalurgické činnosti je moderní, a tedy importovaná.

⁴⁴ Čína v Zambii (jakož i v celé Africe) má hodně v sázce. Objem obchodu mezi Čínou a Zambií vzrostl ze 100 milionů USD v roce 2000 na 2,8 miliardy USD v roce 2010. Bank of China otevřela v Lusace pobočku s cílem dále pečovat o investice a o obchod mezi těmito dvěma zeměmi. Viz: BBC, „China's stakes in Zambia's election,“ BBC.

Co se týká institucí, ukázali jsme, že jejich nízká kvalita je jak následkem, tak příčinou pasti přírodních zdrojů. V souvislosti s těžebním odvětvím je závažnou otázkou zdanění, které vyvolává řadu bouřlivých diskuzí mezi hlavními zainteresovanými stranami. Vyšší míra výběru daní však přímo nesouvisí s fenoménem samotné pasti surovin, protože problém spočívá nikoli v objemu, ale ve struktuře rozpočtu a veřejných výdajů.

Naopak jsme zjistili, že důlní odvětví a vztahy mezi vládami a těžařskými investory jsou charakteristické svou neprůhledností, minimální odpovědností vůči veřejnosti a vysokou úrovní korupce. Přítomnost silného důlního odvětví tak přispívá ke zvyšování celkové míry korupce v této zemi. Samotná korupce pak může zhoršovat past přírodních zdrojů tím, že usnadňuje honbu za dalšími rentami, čímž zemi uzavírá v její závislosti na těžbě přírodních zdrojů. Je tomu tak zejména proto, že podpora dalších odvětví neslibuje možnosti vysokých úplatků.

Z toho plyne, že relativně vysoké renty z přírodních zdrojů by měly být považovány za pouze přechodný zdroj příjmů, který musí sloužit potřebám celého hospodářství. To je důležité, pokud se má Zambie v budoucnosti stát méně závislou na přírodních zdrojích a mají-li být pokryty náklady na sociální oblast a životní prostředí, které důlní společnosti nenesou. Jak jsme uvedli, až budoucnost ukáže, zda k tomu přispěje změna politického prostředí po volbách v roce 2011. Nyní v dalších částech studie využijeme výše provedenou analýzu pro posouzení surovinových strategií a politiky EU podle jejich potenciálu přispět k řešení pasti přírodních zdrojů v Zambii.

4. Úloha EU v boji s pastí přírodních zdrojů v Zambii

Po nástinu situace v Zambii se následující analýza zaměřuje na hlavní evropské strategie a nástroje související se surovinami s cílem zjistit, zda mohou pomoci této zemi vymanit se z pasti přírodních zdrojů. Z níže uvedeného přehledu vyplývá, že zájmy EU a Zambie se, co se týká těžby přírodních zdrojů, do značné míry vzájemně vylučují. Je tomu tak proto, že strategie pro investice do přírodních zdrojů a pro obchod s nimi, která byla přijata EU, potenciálně odporuje rozvojové politice EU zaměřené na řešení pasti přírodních zdrojů. Je však správné říci, že povědomí EU o tomto problému roste a Unie v nedávné době vyzvala k vyšší soudržnosti mezi její rozvojovou politikou a surovinovou diplomacií.

Zprv analyzujeme klíčové dokumenty EU týkající se rozvojové politiky zaměřené na past přírodních zdrojů. Zadruhé se zabýváme Evropským rozvojovým fondem jak na bilaterální úrovni Strategického dokumentu země (Country strategy paper) pro Zambii, tak na obecné úrovni doporučení pro další, jedenáctý EDF. Ukazujeme, že zatímco problému korupce se dostává dostatečné pozornosti, u otázky diverzifikace tomu tak není s výjimkou podpory zemědělství, jehož efektivita je však pochybná, jak nasvědčují makroekonomické údaje. Zatřetí se rozebírá podpora EU v oblasti Iniciativy pro transparentnost těžebního průmyslu společně s navrhovanými právními předpisy týkajícími se transparentnosti, které důlní společnosti zavazují k vykazování příjmů podle jednotlivých zemí. Jde nepochybně o dobrý krok a o účinný způsob, jak snižovat možnosti korupce na vysoké úrovni. A konečně jsou tyto rozvojové přístupy postaveny do kontrastu s obchodními a investičními politikami EU.

4.1 Strategie Globální Evropa, Iniciativa k nerostným surovinám a další – nástin rozvojových priorit pro rozvojové země bohaté na přírodní zdroje

Všeobecný rámec jak rozvojové, tak nerozvojové surovinové politiky EU představuje dokument *Globální Evropa: konkurenceschopnost na světovém trhu*⁴⁵. Hlavním cílem dokumentu je vyšší konkurenceschopnost evropských společností. Té má být dosaženo mimo jiné zejména zajištěním přístupu k životně důležitým surovinám. Za tímto účelem dokument prosazuje boj s opatřeními narušujícími volný trh, především rozličnými druhy exportních restrikcí (viz oddíl 4.4 tohoto dokumentu).

Součástí *Globální Evropy* je dokument *Iniciativa k nerostným surovinám* (Raw Materials Initiative – RMI), který také zmiňuje zásadní význam přístupu k surovinám. Zároveň ale zdůrazňuje, že stabilní přísun surovin lze zajistit pouze zlepšením několika aspektů hospodářství vyvážejících zemí. Za tímto účelem *Iniciativa* zmiňuje potřebu podporovat v těchto zemích dobrou správu věcí veřejných, rozšiřovat infrastrukturu, zlepšovat daňové předpisy a právní rámec, zvyšovat transparentnost a snižovat korupci.

V roce 2011 vydala EK sdělení *Řešení výzev v oblasti komoditních trhů a v oblasti surovin*, které aktualizuje *Iniciativu k nerostným surovinám*. Kromě jiných otázek je významný prostor věnován diskuzi o rozvojové politice v souvislosti se surovinou strategií EU. Povědomí o problematice pasti přírodních zdrojů, i když ne o jejich příčinách, vyjadřuje následující prohlášení:

Udržitelná těžba může a má přispívat k udržitelnému rozvoji. Mnohé rozvojové země, především v Africe, však nejsou schopny přeměnit své surovinové bohatství v udržitelný růst podporující začlenění, často

⁴⁵ Evropská komise, „Global Europe: competing in the world, a contribution to the EU’s Growth and Jobs Strategy“, European Commission External Trade, 2006, 7.

z důvodu [špatné] správy a řízení souvisejících s právním rámcem nebo daňovými předpisy. Klíčovým prvkem pro dosažení růstu podporujícího začlenění a udržitelného rozvoje v zemích bohatých na zdroje je posílení řádné správy věcí veřejných, zvýšení transparentnosti a zlepšení obchodního a investičního prostředí v odvětví surovin. EU může prostřednictvím svých rozvojových politik a v partnerství s rozvojovými zeměmi hrát zásadní roli jednak ve vytváření oboustranně výhodných situací, v nichž mají z udržitelných dodávek surovin přínos jak rozvinuté, tak rozvojové země, jednak ve využívání domácích finančních zdrojů z těžebního odvětví na udržitelný rozvoj ... a snižování chudoby⁴⁶.

Jsou navržena některá konkrétní opatření s cílem pomoci rozvojovým zemím uniknout pasti přírodních zdrojů. EU chce napomáhat rozvojovým zemím při provádění Iniciativy pro transparentnost těžebního průmyslu (EITI) a přijímání předpisů v oblasti transparentnosti, jak je uvedeno výše. EU dále plánuje „podporovat uplatňování norem EU evropskými podniky působícími v rozvojových zemích, používání Referenčního dokumentu o nejlepších dostupných technikách a vypracování kodexu chování pro podniky EU působící ve třetích zemích“⁴⁷.

Ačkoli diverzifikace hospodářství není hlavním bodem programu, několik vyjádření částečně uznává její význam:

Rozvojová politika by se rovněž měla soustředit na vytváření vazeb těžebního odvětví s místním průmyslem, a to zdokonalením hodnotového řetězce a maximalizací diverzifikace. Proto by mělo být podpořeno budování kapacit soukromého sektoru a obchodní dohody by měly poskytovat nezbytnou pružnost k dosažení tohoto cíle ... [EU bude za tímto účelem posuzovat] proveditelnost většího poskytování úvěrů danému odvětví (což může zahrnovat prvky grantu), včetně projektů v oblasti těžby a rafinace a zejména odvětví navazujících na těžbu⁴⁸.

4.2 Desátý a jedenáctý Evropský rozvojový fond (EDF) – zaměření na korupci a transparentnost spíše než na diverzifikaci

Evropský rozvojový fond (EDF) je patrně nejpřímějším způsobem, jímž se EU snaží bojovat s pastí přírodních zdrojů a provádět své obecnější strategie. EDF se nachází mimo rozpočet EU a získává prostředky od členských států EU. Poskytuje rozvojovou pomoc skupině států Afriky, Karibiku a Pacifiku a jeho cílem je podporovat hospodářský, kulturní a sociální rozvoj přispívající k míru a bezpečnosti a podporující stabilní a demokratické politické prostředí. EDF se obvykle plánuje na šestileté období a jeho prostředky se rozdělují podle dohod pro konkrétní země. V současné době probíhá 10. EDF (na období 2008–2013) a 11. EDF se připravuje.

Co se týká projektů zaměřených na diverzifikaci pod předchozími EDF, F. diMaurová, vedoucí sekce pro ekonomiku a rozvoj venkova při delegaci EU v Zambii, uvedla jako příklad snahu rozšířit v rámci 8. EDF definici těžebního odvětví tak, aby zahrnovalo nejen měď a kobalt, ale také drahokamy⁴⁹. Tento úkol však nebyl příliš úspěšný, protože čerpána byla pouze polovina úvěrů zajištěných EIB. Úspěšná nebyla ani další iniciativa, která si kladla za cíl pomoc při reorganizaci katastru.

10. EDF týkající se Zambie je uveden ve Strategickém dokumentu země a Národním orientačním programem na období 2008–2013. Prostředky přidělené z EDF prostřednictvím strategického dokumentu země činí 475 milionů euro. Strategie je založena na podobné diagnóze země, jako je analýza provede-

⁴⁶ Evropská komise, „Řešení výzev v oblasti komoditních trhů a v oblasti surovin“, EK, KOM(2011), 25, odstavec 5.2.1.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Osobní rozhovor se spoluautorem, Lusaka, 19. srpna 2011.

ná v této studii. Výjimkou je skutečnost, že na nedostatečnou diverzifikaci hospodářství se klade malý důraz. Toto lze připisovat faktu, že strategický dokument země byl vypracován v roce 2007, to znamená v době, kdy rozmach těžby mědi ještě nezačal zásadně měnit strukturu zambijského hospodářství.

Primárním sektorem pro devátý a desátý EDF byla dopravní infrastruktura, přičemž desátý EDF rozšířil zaměření z pouze pozemních komunikací také na letectví (přiděleno 117 mil. eur). Druhým ústředním sektorem je zdraví a jeho cílem je zvýšit výdaje na zdraví a přispět tak k dosažení rozvojových cílů tisíciletí (alokace 59 mil. eur).

Až po těchto sektorech zmiňuje strategický dokument země diverzifikaci zemědělství jako hlavní neústřední sektor a stanovuje jako cíl „podporu realizace průřezové strategie bezpečnosti potravin a širší růst zemědělství jako hlavní prostředky pro snižování chudoby ve venkovských oblastech“ (alokace 30 mil. eur)⁵⁰. Zemědělského růstu má být dosaženo zlepšením výroby a tržního prostředí. Určitý důraz se klade na dosahování mezinárodních norem kvality za účelem vyšší konkurenceschopnosti, avšak poměrně obecný nástin tohoto neústředního sektoru ukazuje, že jeho hlavní motivací je spíše zlepšit potravinovou bezpečnost než diverzifikovat hospodářství jako celek⁵¹.

Diverzifikace hospodářství je zmíněna při několika dalších příležitostech a zejména jako pozitivní vedlejší účinek opatření s odlišným zaměřením. Dohody o hospodářském partnerství⁵², které ruší obchodní překážky, se považují za prostředek pro liberalizaci, a tedy diverzifikaci hospodářství, ačkoli tato souvislost není nijak objasněna⁵³.

Je důležité, že v oddílu věnovaném Evropské investiční bance (EIB) má být diverzifikační strategie dosaženo nepřímo podporou místních finančních institucí s cílem poskytovat úvěry malým a středním podnikům. Tento oddíl také obsahuje doporučení pro přímé zapojení do financování velkých individuálních projektů, k nimž může EIB přispět přidanou hodnotou v nastavení technické a finanční struktury investice.

Ačkoli diverzifikace hospodářství není výslovnou prioritou 10. EDF, může jím být nicméně podpořena prostřednictvím obecné podpory rozpočtu, která v případě Zambie představuje 48,9 % celkového fondu (232 milionů eur). Protože cílem této podpory je pomáhat společně s národní strategií podporovat růst a snižovat chudobu prostřednictvím politiky a programů financovaných z veřejného rozpočtu, její účinnost v konečném důsledku závisí na kvalitní národní strategii.

Tato strategie byla stanovena vládou v *Pátém národním rozvojovém plánu* a má dvojí zaměření: 1) růstově orientované sektory, které jsou zaměřeny na chudé obyvatele a vytvářejí zaměstnanost a možnost příjmů pro chudé, včetně zejména rozvoje venkova, zemědělství a zpracovatelského průmyslu, a 2) zajištění dostupných kvalitních sociálních služeb (vzdělání, zdraví, sociální ochrana) a podporu hospodářské a sociální infrastruktury. Zdá se, že první bod znamená přímou podporu diverzifikace, ale analýza *Pátého národního rozvojového plánu* a jeho implementace přesahuje rámec této studie.

Co se týká připravovaného 11. EDF, Evropská komise vydala sdělení, kterým se stanoví jeho právní rámec, který v zásadě zůstává stejný jako v 10. EDF.⁵⁴ Kromě zmínění celkového cíle (snížení a ko-

⁵⁰ Zambie – Evropské společenství, „Strategický dokument země a národní orientační program na období 2008–2013,“ Zambie – ES, s. 32.

⁵¹ Tamtéž, s. 42.

⁵² Systém pro vytvoření oblasti volného obchodu mezi EU a africkou, karibskou a pacifickou skupinou států.

⁵³ Zambie – Evropské společenství, „Strategický dokument země a národní orientační program na období 2008–2013,“ Zambie – ES, s. 33.

⁵⁴ Evropská komise, „Příprava víceletého finančního rámce ve vztahu k financování spolupráce EU s africkými, karibskými a tichomořskými státy a zámořskými zeměmi a územími na období 2014–2020 (11. ERF)“, KOM (2011) 837 v konečném znění, 2011.

nečně vymýcení chudoby) jsou průběžné cíle, kterými se bude řídit 11. EDF, odvozeny od dalšího sdělení EK s názvem *Zvýšení dopadu rozvojové politiky EU: Agenda pro změny*. Podle uvedeného sdělení by se rozvojová spolupráce EU měla zaměřit na dvě oblasti: 1) lidská práva, demokracii a další stránky dobrého vládnutí a 2) udržitelný růst podporující začlenění.

První část výslovně zahrnuje činnosti zaměřené na snižování korupce a zvyšování transparentnosti těžebního průmyslu s cílem podchytit institucionální příčinu pasti přírodních zdrojů. K příkladům konkrétních podniknutých (a pokračujících) kroků patří pomoc Zambii v procesu kandidatury na členství v iniciativě EITI (viz níže) a rozvoj funkčního, lépe organizovaného katastru, který dříve obsahoval nedostačující a staré údaje.

Část věnovaná zvyšování růstu neuvádí diverzifikaci konkrétně, ale obecně hovoří o rozvoji „konkurenceschopných místních soukromých sektorů, podpory malých a středních podniků a družstev, podpory reforem právního a regulačního rámce a jejich prosazování, zjednodušení přístupu ke službám pro podnikání a k finančním službám a podpory zemědělské, průmyslové a inovační politiky“⁵⁵. Cíl je to sám o sobě dobrý, ale vzhledem k nejasně vytyčené cestě k jeho dosažení bude velmi složité jej dosáhnout.

Strategický dokument země dosud nebyl pro 11. EDF navržen, ale podle F. DiMaurové by měl jako jedno z doporučení obsahovat tvorbu vazeb na dodavatele a výrobce napojené na těžbařský průmysl a podporu sekundárních odvětví.

Z jednotlivých EDF lze vyvodit závěr, že diverzifikace hospodářství se v obecném nástinu rozvojových cílů nepovažuje za významnou otázku. Může tomu být tak, protože ne všechny země, které se účastní na EDF, trpí pastí přírodních zdrojů. Zároveň je možné diverzifikaci zahrnout do specifických strategických dohod pro ty země, které tímto fenoménem trpí. Stejně by mohlo být vhodné zařadit již do obecného nástinu výslovné doporučení diverzifikace v zemích, jejichž hospodářství do velké míry závisí na jediném zdroji příjmů.

4.3 Iniciativa pro transparentnost těžebního průmyslu (EITI) a předpisy EU v oblasti transparentnosti

Problém korupce je ve vztahu k pasti přírodních zdrojů patrně nejpříměji řešen Iniciativou pro transparentnost těžebního průmyslu (EITI) a jeho podpora ze strany EU představuje konkrétní příklad unijních protikorupčních politik. Iniciativa EITI je koalici vlád, firem, skupin občanské společnosti, investorů a mezinárodních organizací, která usiluje o transparentnost příjmů vytvářených těžebním průmyslem. Iniciativa je vedena vládou, ale významné role v jejím provádění hrají jak soukromý sektor, tak organizace občanské společnosti. Ideu iniciativy EITI poprvé podpořil Tony Blair na Světovém summitu o udržitelném rozvoji, který se v roce 2002 konal v Johannesburgu.

Základní myšlenka iniciativy EITI je jednoduchá. Nezávislý auditor provede od společností, které těží přírodní zdroje v rozvojových zemích, sběr výkazů o všech platbách uskutečněných místní vládě (daně, odvody, licenční poplatky a další platby). Výkazy společností jsou následně srovnány s obdobnými výkazy vystavenými vládami a výsledky jsou veřejně vydány ve formě zprávy pro konkrétní zemi⁵⁶.

⁵⁵ Evropská komise, „Zvýšení dopadu rozvojové politiky EU: Agenda pro změnu,“ EK, KOM (2011) 637 v konečném znění, 2011 s. 8.

⁵⁶ Fair Politics, „The Raw Materials Initiative: The new scramble for Africa?!,“ Fair Politics, 2011.

Norma EITI je v současnosti zavedena v 35 zemích na celém světě, z nichž 29 (včetně Zambie) zveřejnilo platby vládě od společností ve zprávách podle iniciativy EITI. Díky tomu svým občanům jasně sdělily, často poprvé, kolik jejich vláda dostává za těžbu přírodního bohatství země⁵⁷.

Norma EITI uvádí, že proces je tažen a financován hostitelskou vládou s případnou podporou mezinárodních finančních institucí⁵⁸. Právě zde EU může pomáhat a také pomáhá. Ačkoli iniciativa EITI není iniciativou Evropské unie (účastníky EITI jsou jednotlivé státy), EU může přidělit část rozvojové pomoci na podporu zemí při provádění iniciativy EITI tam, kde je to zapotřebí. Jak bylo uvedeno výše, EU v rámci 10. EDF pomáhala Zambii s jejím kandidátským procesem⁵⁹.

Aby mohla iniciativa EITI účinně bojovat proti korupci, musí ji provést také země, v nichž jsou velké těžební společnosti zapsány na burze. V září 2011 oznámily Spojené státy, že iniciativu EITI provedou a zásadní krok byl učiněn již v červenci 2010 v podobě přijetí Dodd-Frankova zákona o reformě Wall Streetu a o ochraně spotřebitele (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act). V rámci reformy finanční regulace tento zákon obsahuje dodatek, který donutí všechny ropné a těžební společnosti, které jsou registrovány na burzách v USA, aby zveřejňovaly všechny platby prováděné vládám v rozpisu na úrovni jednotlivých projektů.

Evropská komise se tímto krokem inspirovala a v říjnu 2011 navrhla předpisy, které budou požadovat, aby společnosti těžící ropu, plyn, minerály a dřevo vykazovaly své platby všem vládám podle jednotlivých zemí a podle jednotlivých projektů.⁶⁰ Odhaduje se, že tento právní předpis se v Evropě dotkne 200 společností kotovaných a 400 velkých nekotovaných společností.⁶¹ Povzbuzující je dále skutečnost, že tato opatření pro zajištění transparentnosti byla přijata silnými hráči, jako jsou USA a EU. To znamená, že bude vyvíjen tlak na další významné ekonomiky, jako Čína nebo Brazílie, aby tento příklad následovaly.

4.4 Surovinový obchod EU a investice EU do těžářského průmyslu – v rozporu s rozvojovou rétorikou?

Jak jsme uvedli výše, základní rámec surovinové politiky EU představuje dokument *Globální Evropa: konkurenceschopnost na světovém trhu*⁶², jehož konečným cílem je vyšší konkurenceschopnost evropských firem. Jelikož Evropa nemá dostatek vlastních přírodních zdrojů, je pro evropské hospodářství nezbytný jejich dovoz. Nejvýznamnější překážkou bezproblémového toku surovin jsou podle EU vývozní omezení používaná zeměmi vyvážejícími suroviny. Tato opatření zvyšují cenu surovin a ztěžují přístup k nim. V tomto dokumentu EK navrhuje zaměřit se na otevřenost trhu v rámci WTO a prostřednictvím dohod o volném obchodu včetně služeb, investic a veřejných zakázek.

Strategie zajištění přírodních zdrojů je dále rozpracována v *Iniciativě k nerostným surovinám* z roku 2008 a v následných souvisejících sděleních. Iniciativa stojí na třech pilířích: 1) přístup k surovinám na světových trzích bez narušení podmínek; 2) podpora udržitelných dodávek surovin z evropských zdrojů; 3) snížení spotřeby primárních surovin v EU. Druhý a třetí pilíř, jejichž cílem je snížit závislost EU na dovozu surovin, jsou zatím jenom v zárodcích. Pilíř, na který klade EU největší důraz, a kde zatím podnikla nejvíce praktických kroků, je ten první:

⁵⁷ Viz eiti.org

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Zambie je v současné době kandidátskou zemí – proces sblížení s normami EITI byl zahájen, ale kritéria dosud nebyla splněna. Mezi platbami zveřejněnými vládou a důlními společnostmi existuje několik nesrovnalostí, které je třeba dořešit.

⁶⁰ Evropská komise, „MEMO/11/734“, EK.

⁶¹ publishwhatyoupay.org

⁶² Evropská komise, „Globální Evropa: konkurenceschopnost na světovém trhu – příspěvek ke strategii EU pro růst a zaměstnanost“, Evropská komise, zahraniční obchod, 2006, 7.

Ve všech oblastech, které jsou důležité pro přístup k surovinám, by se EU měla snažit odstranit opatření narušující trh, která byla přijata třetími zeměmi. EU se bude usilovně snažit, aby [...] zpochybnila opatření, která porušují pravidla WTO či bilaterální dohody. [...] ... EU [se] postaví proti protekcionistickému využívání vývozních omezení třetími zeměmi...⁶³

V roce 2011 vydala EK výše zmíněné sdělení *Řešení výzev v oblasti komoditních trhů a v oblasti surovin*, v němž nijak neslevuje z důrazu na rušení vývozních omezení.

Pro náš výzkum je zásadní, že tato politika EU, zaměřená proti vývozním omezením, má úzkou vazbu na výzvy související s pastí přírodních zdrojů. Vývozní omezení jsou totiž pro rozvojové země významným prostředkem, jak vykonávat určitou kontrolu nad množstvím vytěžených a vyvezených přírodních zdrojů. Vývozní omezení jsou také nástrojem vhodným na ochranu místní výroby před dovozem zboží z jiných zemí. Vzhledem k tomu, že těžbu surovin často doprovází poškozování životního prostředí, vývozní omezení mohou přispět k jeho ochraně⁶⁴.

Politika EU zaměřena vůči exportním restrikcím, důležitým pro omezení některých jevů pasti přírodních zdrojů, může být tedy v rozporu s unijními cíli v oblasti rozvojové spolupráce. EU v současné době vyjednává prozatímní dohody o hospodářském partnerství s regionálním uskupením Východní a jižní Afrika (Eastern and Southern Africa – ESA), jehož je Zambie členem. V rámci tohoto uskupení je Zambie jedinou zemí, která má právo používat vývozní daně na bavlnu, měď a kovový odpad. Není však jasné, jak dlouho a za jakých podmínek si bude moci toto právo zachovat, zejména pak poté, co v budoucnosti vstoupí konečné znění dohody o hospodářském partnerství v platnost.

Graf č. 3: Čínská produkce strategických kovů jako podíl celosvětové produkce a zvyšování vývozních omezení (2000–2009)

Zdroj: *Strategic-metal.com „China’s Growing Role in the Production and Supply of Minor Metals.” Strategic-metal.com.*

⁶³ Evropská komise, „Iniciativa v oblasti surovin — uspokojení kritických potřeb pro růst a zaměstnanost v Evropě,” s. 7; další diskuze k tomuto tématu a praktická opatření přijatá EU za tímto účelem jsou uvedeny např. v Glopolis, „Dopad surovinové politiky EU na chudé země a vynořující se trhy,” Glopolis, 2011. Pro pojednání o této problematice viz např. Glopolis, „Globální a domácí výzvy surovinové politiky EU,” Glopolis, unpublished manuscript.

⁶⁴ John Curtis, „The New Resource Grab: How EU Trade Policy on Raw Materials is Undermining Development,” WEED, 2010, 17.

5. Závěr

Kroky navržené Komisí, především podpora zemědělství a boje proti korupci, nepochybně mají potenciál přispět k řešení problémů spjatých s pastí přírodních zdrojů. Navíc, iniciativy zaměřené na snižování korupce a prosazování transparentnosti prospívají oběma stranám. Jak zdůraznila Iniciativa v oblasti surovin, nízká míra korupce je nezbytná pro dlouhodobě stabilní dodávky surovin. Celosvětově platné požadavky na transparentnost (např. v rámci EITI) sníží riziko, že země s méně přísnými protikorupčními právními předpisy by byly zajímavějšími partnery při vývozních transakcích díky možnostem k uplácení vládních činitelů.

Snahy o vytvoření dodavatelských a výrobních vazeb na důlní průmysl se také zdají být správným krokem, je však otázkou, nakolik mohou pomoci. Jak jsme ukázali, těžební průmysl nabízí zbylým částem hospodářství pouze málo vazeb, a to ze tří důvodů: zaprvé zaměstnává pouze zlomek obyvatelstva (1–2 %), zadruhé využívá moderní technologie, které se dovážejí, a zatřetí díky lokalizovaným ložiskům rud a díky své soběstačnosti vytváří tak zvanou enklávovou ekonomiku⁶⁵.

Faktorem, který si zaslouží nejvyšší pozornost a který se zdá být nejméně doceňován, je proces diverzifikace v projektech zaměřených na konkrétní zemi, jakými jsou například projekty v rámci EDF. Může tomu tak být proto, že cíl v podobě zajištění dostatečných zdrojů pro evropskou výrobu je často v rozporu s cílem pečovat o ekonomickou diverzifikaci rozvojových zemí.

Ekonomické pobídky samozřejmě vedou EU k tomu, aby požadovala zrušení vývozních omezení, jako jsou tarify, kvóty a vývozní cla, s cílem snížit cenu dovozu surovin do EU. Ukázali jsme, že nekompromisní přístup k vývozním omezením charakterizuje první pilíř Iniciativy k nerostným surovinám. Vývozní omezení jsou však významným hospodářským nástrojem, jímž mohou rozvojové země bohaté na přírodní zdroje bojovat s pastí přírodních zdrojů. Je pravdou, že Zambie si v současné době zachovává právo uplatňovat vývozní cla. Z hlediska celkového přístupu EU k této otázce však až budoucnost ukáže, jak dlouho to bude platit.

Stejná cenová logika ve skutečnosti říká, že je v zájmu EU podporovat zvyšování těžby přírodních zdrojů na celém světě, protože čím vyšší objem komodity bude na globálním trhu, tím nižší by měla být jeho cena⁶⁶. Zdá se proto, že cíle zajistit dostatek přírodních zdrojů za relativně nízkou cenu lze patrně nejlépe dosáhnout podporou vyšší těžby a vývozu přírodních zdrojů. To však odporuje duchu diverzifikace hospodářství, která byla uznána jako jedno ze zásadních opatření pro boj s pastí přírodních zdrojů. Pravdou tedy je, že vyšší diverzifikace a následně nižší závislost Zambie na přírodních zdrojích, by prodražily vývoz surovin do EU. To by mohl být jeden z důvodů, proč byla dosud diverzifikaci věnována relativně nízká pozornost. Prohlášení EU o tom, že její surovinová strategie prospívá jak EU, tak rozvojovým zemím, se proto může zdát jako pouhé řečnické cvičení.

Za těchto okolností se může EU pokusit nalézt kompromis mezi svými surovinovými potřebami a rozvojovými politikami. Reálným řešením může být například nabídka partnerství na podporu diverzifikace výměnou za dlouhodobé dodávky surovin za příznivých podmínek. EU může jako jedna z nejvíce diverzifikovaných ekonomik na světě nepochybně nabídnout značné know-how. Součástí tohoto přístupu by mohla být také podpora občanské společnosti, což by vedlo ke zlepšení kvality demokracie, transparentnosti veřejného i soukromého sektoru v zemi a odpovědnosti vlády. To je nepostradatelné, má-li být proces diverzifikace participační a má-li vycházet z názorů

⁶⁵ Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), „*Trade and development report, 2010*,” zpráva č. UNCTAD/TDR/2010 (New York: OSN, 2010).

⁶⁶ Jelikož suroviny jsou téměř zcela zaměnitelné, cena závisí pouze na nabídce a poptávce.

rů a potřeb místních podnikatelů a spotřebitelů. Pomoci by mohla také podpora odpovědných přímých evropských investic do netěžebních odvětví v rámci procesu diverzifikace. Pokud těmto krokům nebude věnovaná náležitá pozornost, lze důvodně pochybovat o prohlášení EU, že její surovinová politika spíše než k soupeření vede ke spolupráci.

6. Doporučení pro EU a vládu Zambie

Vláda Zambie by měla:

- klást ve Strategickém dokumentu země větší důraz na diverzifikaci hospodářství,
- podporovat místní zpracovatelský průmysl,
- přijmout odvážnější a systematictější přístup k zemědělství pro zvýšení jeho efektivity a konkurenceschopnosti,
- zvýšit svou odpovědnost vůči svým občanům, zejména co se týče vztahů vlády s důlními společnostmi,
- odstraňovat překážky rozvoji silné občanské společnosti.

EU by měla:

- ve Strategickém dokumentu země pro Zambii podporovat diverzifikaci hospodářství, a zvláště pak rozvoj zemědělství,
- dále podporovat provádění požadavků iniciativy EITI v Zambii,
- podporovat použití norem EU společnostmi, které sídlí v EU a působí v Zambii, a rozvoj kodexu chování těchto společností,
- umožnit Zambii používat vývozní omezení, budou-li odůvodněna veřejným prospěchem, a to i v případě plného provedení dohody o hospodářském partnerství,
- podporovat přímé evropské investice do netěžebních odvětví v Zambii,
- podporovat rozvoj silnější občanské společnosti, která by kontrolovala rozhodnutí činitelů u moci a vyvíjela na ně tlak.

Prameny a literatura

ALLAFRICA.COM. „ZAMBIA: Country improves on corruption perception index.“ allafrika.com, 2011. <http://allafrica.com/stories/201112060388.html>

ANTI CORRUPTION COMMISSION ZAMBIA. „Key Achievements.“ Anti corruption Commission Zambia, duben, 2012. <http://www.acc.gov.zm/?p=496>

BBC. „China's stakes in Zambia's election.“ BBC. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14952240>

BONAGLIA, F. A. K. FUKASAKU. „Export Diversification in Low-Income Countries: An International Challenge After Doha“, OECD Development Centre Working Papers, č. 209, OECD, 2003.

CURTIS, M. „The New Resource Grab: How EU Trade Policy on Raw Materials is Undermining Development.“ Traidcraft Exchange, Oxfam Germany, WEED, AITEC a Comhlámh, 2010. <http://comhlamh.org/assets/files/pdfs/The%20New%20Resource%20Grab.pdf>

DAMANIA, R. A. E. BULTE. „Resources for Sale: Corruption, Democracy and the Natural Resource Curse.“ B.E. Journal of Economic Analysis & Policy 8, článek 5, 2008.

ECONOMYWATCH. „Zambia Total Government Gross Debt Statistics.“ EW, 2010. http://www.economywatch.com/economic-statistics/Zambia/General_Government_Gross_Debt_National_Currency/EITI.ORG. <http://eiti.org/>

EVROPSKÁ KOMISE. Evropská komise, „Globální Evropa: konkurenceschopnost na světovém trhu – příspěvek ke strategii EU pro růst a zaměstnanost.“ Evropská komise, zahraniční obchod, 2006.

EVROPSKÁ KOMISE. „Zvýšení dopadu rozvojové politiky EU: Agenda pro změnu.“ EK, KOM(2011) 637 v konečném znění, 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0637:FIN:CS:PDF>

EVROPSKÁ KOMISE. „MEMO/11/734.“ EK.

EVROPSKÁ KOMISE. „Příprava víceletého finančního rámce ve vztahu k financování spolupráce EU s africkými, karibskými a tichomořskými státy a zámořskými zeměmi a územími na období 2014-2020 (11. ERF).“ KOM(2011) 837 v konečném znění, 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0837:FIN:CS:PDF>

EVROPSKÁ KOMISE. „Proposal for Directive on transparency requirements for listed companies and proposals on country by country reporting – frequently asked questions.“ EK, MEMO/11/734 , 2011. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/734>

EVROPSKÁ KOMISE. „Iniciativa v oblasti surovin — uspokojení kritických potřeb pro růst a zaměstnanost v Evropě.“

EVROPSKÁ KOMISE. KOM(2008) 699 v konečném znění. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0699:FIN:cs:PDF>

EVROPSKÁ KOMISE. „Řešení výzev v oblasti komoditních trhů a v oblasti surovin.“ KOM(2011), 25, 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0025:FIN:CS:PDF>

FAIR POLITICS. „The Raw Materials Initiative: The new scramble for Africa?!“ Fair politics, 2011. http://www.fairpolitics.nl/doc/fair_politics_eu/raw_materials_initiative/The%20RMI%20case%20updated.pdf

GLOBAL INTEGRITY REPORT. „Global integrity report Zambia 2007.“ GIR.

GLOPOLIS. „Dopad surovinové politiky EU na chudé země a vynořující se trhy.“ Glopolis, 2011

GLOPOLIS. „Globální a domácí výzvy surovinové politiky EU.“ Glopolis. unpublished manuscript.

GRŮ EK PRO OBCHOD. „Zambia/EU bilateral trade and trade with the world.“ GRŮ EK pro obchod, leden 2012. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113466.pdf

HESSE, H. „Export Diversification and Economic Growth.“ Pracovní dokument č. 21, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj / Světová banka, 2008.

HORMAN, CH. „Zambia's Development Agreements and the Soaring Copper Prices.“ Resource Insight č. 11, South African Resource Watch, září 2010. http://www.sarwatch.org/sarwadoocs/resource_Insight/ZambiaCopperWEB_01.pdf

CHANDRA, VANDANA (PRMED). „Economic Diversification for Sustainable and Inclusive Growth.“ Powepointová prezentace, 24. března 2009. Přístup na: siteresources.worldbank.org

CHISUPA, K. „Global Integrity Report: Zambia.“ Global Integrity, 2007. <http://report.globalintegrity.org/reportPDFS/2007/Zambia.pdf>

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION. „Is another debt crisis looming for Zambia? A Concise Analysis of the Current Debt Scenario in Zambia.“ JCTR, duben 2009. <http://www.jctr.org.zm/downloads/DebtCrisisBr09.pdf>

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION. „Zambia's trade situation: Implications for debt and poverty reduction.“ JCTR. <http://www.jctr.org.zm/downloads/tradsitu0705.pdf>

KONFERENCE OSN O OBCHODU A ROZVOJI (UNCTAD). „Trade and development report, 2010.“ Zpráva č. UNCTAD/TDR/2010, New York: OSN, 2010. www.unctad.org/en/docs/tdr2010_en.pdf

LADD, P., SIREH-JALLOW, A. A KOL. „Zambia: Debt strategies to Meet the Millenium Development Goals.“ Rozvojový program OSN, 2007. http://204.200.211.80/joomla/attachments/039_Debt-strategies-to-meet-the-MDGs.pdf

LAMBERT, T. „The Impact of the European Union's Raw Materials Policies on Poor Countries and Emerging Markets.“ Glropolis, 2011

LEWIS, J. M. „The Resource Curse: Examining Corruption in the Extractive Industries.“ Perspectives on Global Issues, 2. díl. New York University, 2007.

LUSAKATIMES.COM „Poverty levels in Zambia are still on the increase – CSPR.“ [lusakatimes.com http://www.lusakatimes.com/2010/03/31/poverty-levels-zambia-increasecspr/](http://www.lusakatimes.com/2010/03/31/poverty-levels-zambia-increasecspr/)

MAPSOFWORLD.COM <http://www.mapsofworld.com/minerals/world-copper-producers.html>

MEHLUM A KOL. „Institutions and the Resource Curse.“ The Economic Journal, 116 (leden), 1–20, Blackwell Publishing, 2006.

ODI. „Meeting the Challenges of the Resource Curse: International Experiences in Managing the Risks and Realising the Opportunities of Non-Renewable Natural Resource Revenue Management.“ ODI, 2006. <http://www.odi.org.uk/resources/download/587.pdf>

OLSON, M. THE RISE AND DECLINE OF NATIONS: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities. Yale University Press, 1982.

OSN. „An Investment Guide to Zambia Opportunities and Conditions 2011.“ Organizace spojených národů New York a Ženeva, 2011.

PLOEG, F. „Natural Resources - Curse of Blessing?“ Journal of Economic Literature, (492), ss.366-420. 2011.

PUBLISHWHATYOU PAY.ORG <http://publishwhatyoupay.org/sites/publishwhatyoupay.org/files/PWYP%20press%20release%20-%20European%20Commission%2025Oct2011.pdf>

REUTERS AFRICA. „Zambia 2010 export earning up 67 pct on copper boom.“ Reuters Africa, 2011. <http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFJOE7360C620110407>

ROZVOJOVÝ PROGRAM OSN. „Zambia: Debt strategies to Meet the Millennium Development Goals.“ Rozvojový program OSN, 2007.

SCHUBERT, SAMUEL R. "Being rich in energy resources – a blessing or a curse." EP Policy Department Studies 386 614, 2007. http://mpira.ub.uni-muenchen.de/10108/1/MPRA_paper_10108.pdf

STAROSTA DE WALDEMAR, FELIPE. „How costly is rent-seeking to diversification: an empirical approach." Proceedings of the German Development Economics Conference, Hannover 2010. <http://hdl.handle.net/10419/39991>

STRATEGIC-METAL.COM „China's Growing Role in the Production and Supply of Minor Metals." Strategic-metal.com. http://www.strategic-metal.com/index.php/news/content/Chinas_growing_role_production_supply_minor_metals_partII

STRATEGIC TRENDS ANALYSIS. <http://www.sta.ethz.ch/Graphics/%28by%29/topic>

SVĚTOVÁ BANKA. African Development Indicators. Světová banka, vydání: srpen 2011.

SVĚTOVÁ BANKA. World Development Indicators. Světová banka, vydání: duben 2011.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. „Corruption Perceptions Index". TI, vyhledáno 1. prosince 2011. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. „Overview of Corruption in Zambia." TI, 2008. <http://www.u4.no/publications/overview-of-corruption-in-zambia/>

ZÁKON ZAMBIJSKÉ REPUBLIKY O CLECH A NEPŘÍMÝCH DANÍCH (Customs and Excise Act of the Republic of Zambia), Oddíl 89.

ZAMBIE - EVROPSKÉ SPOLEČENSTVÍ. „Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008-2013." http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/scanned_zm_csp10_en.pdf

Seznam respondentů

<i>Jméno</i>	<i>funkce</i>	<i>instituce</i>
Vládní instituce		
Dr. Chibwe Kaoma	<i>výzkumný referent</i>	Ministerstvo zemědělství a družstev
Maimbo Nyanga	<i>vedoucí výzkumu</i>	Finanční úřad Zambie
Fred Banda	<i>náměstek ředitele</i>	Odbor rozvoje důlních činností, Ministerstvo těžby
Noah Ndumingu	<i>vedoucí podpory investic</i>	Rozvojová agentura Zambie
Kunda Billy Malijani	<i>hlavní ekonom</i>	Ministerstvo obchodu a průmyslu
EU instituce		
Francesca di Maurová	<i>vedoucí úseku ekonomiky a rozvoje venkova</i>	delegace EU
Neziskové organizace		
Wolfgang Bohleber	<i>projektový manažer</i>	Gossnerova misie
Charles Chivweta	<i>analytik</i>	Aliance Norské církve
Geoffrey Chongo	<i>analytik</i>	Jezuitské středisko pro teologické reflexe (JCTR)
Soukromý sektor		
Bonaventure Mullenga	<i>finanční ředitel</i>	Sdružení drobných důlních subjektů Chingola
Kelly W. Simwazaová	<i>ředitelka</i>	Sdružení drobných důlních subjektů Chingola
Akademická obec		
Dr. Mpande	<i>docent</i>	Zambijská univerzita
Politické strany		
Dr. Guy Scott	<i>kandidát na viceprezidenta</i>	Vlastenecká fronta

Poznámky:

Tato publikace vznikla v rámci společného evropského projektu pěti neziskových organizací (**TNI, Védegylet, Ecologistas en Accion, FDCL a GLOPOLIS**), který se zaměřuje na politickou koherenci pro rozvoj v oblasti obchodu a investic na úrovni Evropské unie s přihlédnutím na roli České republiky. Hlavním cílem je analýza dopadu obchodních a investičních politik na rozvoj chudých zemí a vynořujících se trhů.

Glopolis je nezávislé analytické centrum (think-tank) se zaměřením na globální výzvy a příslušné odpovědi České republiky a EU. Ve spolupráci s těmi, kteří utvářejí politiku, byznys a veřejné mínění, je naším dlouhodobým cílem zlepšit politickou kulturu a přispět k přechodu na chytrou ekonomiku, k energetické a potravinové zodpovědnosti. Pro více informací navštivte naše webové stránky

) glopolis

